

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Zastoupení
Friedrich-Ebert-Stiftung
v České republice

Regionální evropské informační středisko
Hradec Králové

A 03 - 01035

Centrum evropských studií
při ÚFSV PdF Univerzity Hradec Králové

Spolková republika Německo v evropské integraci

**Sborník ze semináře
Hradec Králové, 4. 4. 2002**

**Uspořádali
Václav Veber a Karel Vít**

**Regionální evropské informační středisko v Hradci Králové
Hradec Králové 2002**

OBSAH

<i>Daniela Mandáková: Úvodem</i>	7
<i>Heidulf Schmidt: Zur Einleitung des Seminars</i>	8
<i>Heidulf Schmidt: Slovo na úvod semináře</i>	9
<i>Vladimír Handl: Politika Německa vůči státům střední a východní Evropy</i>	10
<i>Kristina Larischová: Nové Německo v nové Evropě? Německá integrační politika po sjednocení</i>	21
<i>Václav Veber: Federalistické plány německých politiků</i>	29
<i>Karel Vít: Česká republika, Spolková republika Německo a evropská integrace v českém veřejném mínění</i>	35
 Program semináře	 53
Autoři sborníku	55

Úvodem

Daniela Mandáková

Seminář „Spolková republika Německo v evropské integraci“ se uskutečnil 4. 4. 2002 v rámci Komunikační strategie MZV před vstupem České republiky do Evropské unie za spolupráce Regionálního evropského informačního střediska (REIS) v Hradci Králové, Friedrich-Ebert-Stiftung e.V., zastoupení v České republice a Centra evropských studií při Ústavu filosofie a společenských věd Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové.

Uspořádání tohoto semináře vychází z dlouhodobé koncepce Regionálního evropského informačního střediska v Hradci Králové ve směru rozvíjení debaty o evropské integraci, prohlubování diskuse o různých aspektech vstupu České republiky do Evropské unie a informování veřejnosti o této problematice. Zřízeno Ministerstvem zahraničních věcí ČR, snaží se REIS zvýšit informovanost nejen o důsledcích vstupu ČR do EU, ale též o dalších souvislostech. Dokladem této snahy je i uvedený seminář.

Rozsah, v jakém se seminář konal (včetně sborníku, který držíte v rukou), byl umožněn především díky významné spoluúčasti a pomoci nadace Friedrich-Ebert-Stiftung. Věřím, že vzájemná spolupráce Regionálního evropského informačního střediska s Friedrich-Ebert-Stiftung, která tímto započala, bude mít své pokračování.

Téma Spolkové republiky Německo, které bylo na semináři akcentováno, vychází z nesporné významné role Spolkové republiky Německo v procesu evropské integrace a v přístupovém procesu ČR do EU. Tato významnost SRN z hlediska celoevropského vývoje, jakož i budoucnosti České republiky, je důvodem opodstatněnosti rozvíjení tohoto tématu. Pokud seminář u více než sta přítomných účastníků zvýšil informovanost o dalším z dimenzí procesu vstupu České republiky do Evropské unie a přispěl k informovanosti a obohacení vzájemných vztahů ČR-SRN, splnil svůj účel.

Das Wort für die Einleitung des Seminars

Heidulf Schmidt

Sehr geehrte Damen und Herren,

Es freut mich, Sie zum Seminar „Bundesrepublik Deutschland in der europäischen Integration“ begrüßen zu können.

Die Vertretung der Friedrich-Ebert-Stiftung in Tschechien nimmt die europäische Integration als ihre erstrangige Priorität wahr. Die FES hat daher die Idee begrüßt, ein Seminar in Hradec Králové gemeinsam mit der Universität und dem Regionalen europäischen Informationszentrum zu veranstalten, in dem wir die Bundesrepublik Deutschland, den größten Nachbarn Tschechiens als Mitglied der Integrationsgemeinschaft vorstellen wollen.

In den letzten Wochen werden die nachbarschaftlichen Beziehungen in der Presse beider Staaten als problematisch dargestellt. Die deutsch-tschechischen Beziehungen sind leider oft von den Geschehnisse der Vergangenheit belastet und auch die bevorstehenden Wahlen in beiden Ländern tragen keinesfalls dazu bei, daß sich die Beziehungen in naher Zukunft deutlich verbessern. Daher ist es absolut notwendig, den tschechisch-deutschen Dialog maximal zu intensivieren. Die künftige gemeinsame Mitgliedschaft in der EU wird unser bilaterales Verhältnis in einen größeren Rahmen gemeinsamer Werte und Spielregeln einbetten.

Tschechen und Deutsche haben eine gemeinsame Perspektive im zusammenwachsenden Europa. Wir sind seit einem halben Jahrhundert Zeuge, wie die Überwindung des Nationalismus durch die Integration der Staaten und ihrer Interessen Europa nach Jahrhunderten blutiger Konflikte eine beispiellose Periode von Frieden, Wohlstand und Stabilität garantiert hat.

Deutschland war und ist ein überzeugter Befürworter der EU-Osterweiterung.

Die internationalen Institutionen haben auch nach dem Ende des kalten Krieges eine stabilisierende Wirkung und zusammen mit der engen politischen und wirtschaftlichen Verflechtung der europäischen Staaten verhindern sie eine Renationalisierung der Außenpolitik. Den großen europäischen Nationalstaaten und ihrer Einstellung zum gesamteuropäischen Integrationsprozeß kommt dabei aufgrund ihrer politischen und wirtschaftlichen Gewichte eine Schlüsselrolle zu. Die Frage, wie das wiedervereinigte Deutschland seinen Standort und seine Rolle in Europa definiert, ist für die Zukunft Europas von großer Bedeutung.

Ich eröffne diese Veranstaltung und wünsche uns allen ein interessantes Erlebnis und eine gute Diskussion.

Slovo na úvod semináře

Heidulf Schmidt

Vážené dámy, vážení pánové,

těší mě, že Vás mohu přivítat na semináři „Spolková republika Německo v evropské integraci“.

Zastoupení Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) v České republice vnímá evropskou integraci jako prioritní téma. Proto FES přivítala nápad, uspořádat společně s Univerzitou v Hradci Králové a Regionálním evropským informačním střediskem seminář, na kterém bychom představili největšího souseda ČR, Spolkovou republiku Německo jako člena integračního společenství.

V posledních týdnech jsou v tisku obou zemí naše sousedské vztahy prezentovány jako problematičké. Česko-německé vztahy jsou bohužel často zatěžovány událostmi minulosti a ani nadcházející volby v obou zemích nepřispívají k tomu, aby se vzájemné vztahy v brzké budoucnosti nějak výrazně zlepšily. Proto je naprosto nutné maximálně intenzifikovat česko-německý dialog. Budoucí společné členství v EU zařadí naše dvoustranné vztahy do širšího rámce společných hodnot a pravidel hry.

Češi a Němci mají ve sjednocující se Evropě společnou perspektivu. Již celé půlstoletí jsme svědky toho, jak byl skrze integraci států a jejich zájmů překonán nacionalismus a jak integrace zaručila Evropě po staletích krvavých konfliktů bezprecedentní období míru, blahobytu a stability.

Německo proto bylo a je přesvědčeným zastáncem rozšíření EU na východ. Mezinárodní instituce osvědčily svůj stabilizující efekt i po skončení studené války a spolu s těsným politickým a hospodářským propojením evropských států zabraňují renacionalizaci zahraničních politik. Velké evropské národní státy a jejich postoje hrají vlivem jejich politické a hospodářské váhy klíčovou roli v celoevropském integračním procesu. Otázka, jak bude sjednocené Německo definovat vlastní postavení a svou roli v EU, má proto velkou důležitost pro budoucnost Evropy.

Tímto otevíráme náš seminář a přeji nám všem zajímavý zážitek a plodnou diskusi.

Politika Německa vůči státům střední a východní Evropy

Vladimír Handl

Historická paměť představuje významný zdroj německé politiky vůči východním sousedům a partnerům po skončení studené války. Vychází z odmítnutí politiky německé Třetí říše, která přivedla na pokraj zkázy Evropu i Německo samé. Zaměřuje se naopak na zkušenost úspěšného poválečného vývoje SRN ve svazku demokratických států Západu. Oba pohledy postavily těžší německé politiky vůči střední a východní Evropě do oblasti převážně nacionálně neutrální a soustředily ji na vytváření mezinárodního, tedy multilaterálního rámce. Berlín se vyhýbá tomu, aby Německo buďovalo „zvláštní“ vztahy se svými východními sousedy a partnery - jednak proto, že nechce vyvolávat negativní vzpomínky na dřívější snahy o evropskou a světovou nadvládu. Jednak proto, že čistý bilateralismus, čili vazby Německa a jednotlivých států směrem na východ, nemůže zajistit hlavní německé (a evropské) zájmy: spolehlivé mírové uspořádání jako cíl sám o sobě i jako předpoklad úspěšného rozvoje hospodářských vazeb (Německo jen prostřednictvím zahraničního obchodu realizuje okolo třetiny svého hrubého národního produktu). Na základě svých poválečných zkušeností s evropskou integrací německá politika zvolila jako nejistější cestu k dosažení svých (i obecných) zájmů postupné rozšiřování západoevropské zóny stability a prosperity na východ a v dlouhodobém měřítku na celou Evropu. Tento záměr se stal prioritním zájmem německé společnosti a tedy i politiky.¹ Samozřejmě, vedle tohoto obecného, sdíleného zájmu existují také zájmy parciální, skupinové, jako například ty, které prezentuje Sudetoněmecký Landsmannschaft jako (údajně) zájmy německých občanů sudetoněmeckého původu. Tyto zájmy mnohdy prosakují do německé politiky zejména na regionální úrovni (Bavorsko) a mohou být v některých případech v konfliktu se zájmem německé společnosti jako celku - což je téma, jímž by se měla přiměřeně zabývat německá politika a veřejnost. Je ovšem paradoxní, že požadavky, prosazované do německé politiky Sudetoněmeckým Landsmannschaftem, jsou zvyrazňovány postoji české politiky, médií a veřejnosti. To vede k asymetrickému pohledu na Německo a rovněž k asymetrické reakci na postup Landsmannschafu - obojí s negativními důsledky pro české zájmy. V prvním případě je zájem části Sudetoněmecké komunity v České republice vnímán jako zájem „německý“, což zatěžuje vztah k západnímu sousedu jako celku.² V druhém česká politika reaguje na požadavky Sudetoněmeckého Landsmannschafu způsobem, který ji staví v jinak indiferentním Německu (vztahy s Českou republikou probíhají mimo hlavní proud německé politiky a mimo zájem německé veřejnosti) do negativního světla.³ V obou případech projevuje česká politika nedostatečnou rozlišovací schopnost: přehlíží různé úrovně „německé politiky“

(nebo spíše politiky ve federálním, značně decentralizovaném Německu - srovnaj s centralizovanou politikou českou), její časové a vnitropolitické souvislosti (rytmus volebních období, boj jednotlivých stran o vládní pozice - např. závislost CSU na získání absolutní většiny ve volbách v Bavorsku) nebo poválečný kulturně-politický kontext (např. obecný postoj demokratické německé veřejnosti: odmítnutí jak války a „holocaustu“, tak vysídlování a vyhánění obyvatelstva, a to kdekoli). Česká reakce na některé nepřijatelné požadavky a kroky pak může být kontraproduktivní. To nevylučuje, že nazrála potřeba kriticky zhodnotit míru dosaženého historického narovnání a vyvodit politické a společenské důsledky z jeho nedostatků, a to i ve vztahu k německému sousedu.

Náš stručný text se snaží ukázat německou politiku vůči východním sousedům v reálných proporcích. Nejdříve charakterizuje změnu, ke které došlo od roku 1990 pokud jde o postavení Německa v Evropě. Poté představuje pohled německých expertů na region střední východní Evropy, zejména na Visegrádskou skupinu (Česká republika, Maďarsko, Polsko, Slovensko). Nakonec se pokouší o náčrt hlavních zájmů a postupů německé politiky v daném regionu.

1. Geopolitické, geostrategické definice, zájmy

Německá geopolitická situace není předmětem sporu: *sjednocení* Německo se opět nachází ve středu sjednocující se (i když ne jednotné) Evropy - jak geograficky, tak politicky. Právě středová, centrální pozice je klíčem k definici role SRN. V německé debatě se často hovoří o *Zentralmacht*, tedy Německu jako ústřední, centrální mocnosti.⁴ V průběhu procesu sjednocení Německa se ozývaly obavy - a to i ve spojeneckých zemích, jako Velké Británii a Francii - aby se Německo nevrátilo do pozice „země ve středu“ bez pevně definovaných hranic.⁵ Otázku hranic ale spolehlivě vyřešila Moskevská smlouva 2+4 (12. 9. 1990), která umožnila německé sjednocení, následovaná hraničními smlouvami Německa s Polskem (listopad 1990) a Českou republikou (listopad 1994). Od poloviny 90. let viděli v německé politice ohrožení teritoriálního status quo jen zastánci extrémních názorů. Pro západoevropskou a světovou politiku německá teritoriální expanze přestala být tématem během poválečných desetiletí a pro středo- a východoevropskou politiku nejpozději v první polovině 90. let - s jistou výjimkou politiky české, v níž se obavy z teritoriálních nároků znovu začaly objevovat.⁶

Do pozadí postupně ustoupila i podstatně rozšířenější obava: mohla by se SRN odklonit od své zásadní orientace na Západ? Tento směr úvah o budoucí německé politice vycházel ze skutečnosti, že se před Německem s pádem „železné opony“ a sjednocením země otevřely i nové politické a ekonomické horizonty. A hlavně: neopustí Německo poté, co „stráví“ své sjednocení, nejdůležitější konstruktivní princip své poválečné politiky - tedy svůj vynuceně-dobrovolný multilateralismus, integraci do struktury NATO a nadnárodně buďované EU? Část sociálně demokratické levice přece ještě v roce 1990 navrhovala, aby Německo v případě sjednocení vystoupilo z NATO; ještě radikálnější představy měli Zelení, kteří se s NATO „smířili“ až v polovině 90. let.

Po více než deseti letech, která od sjednocení Německa uběhla, lze konstatovat, že se vazby SRN s multilaterálními institucemi neoslabily, naopak spíše prohloubily: místo Německa v jejich funkčním jádru je pevnější, než před sjednocením země.

V rámci NATO je tomu tak proto, že SRN sehrálo významnou úlohu v rozšiřování aliance na východ a rovněž tím, že se postupně zapojilo do vojenských akcí na podporu a poté i na prosazení míru, prováděných (de facto pod velením NATO) - viz balkánské krize a rostoucí podíl Bundeswehru v mezinárodních silách v Chorvatsku, Bosně a Kosovu. V září 2001 Bundeswehr dokonce převzal vedoucí roli v prodloužené misi NATO v Macedonii. Vojenský potenciál SRN i jeho využitelnost - a to i ve srovnání s Velkou Británií, nebo Francií - ovšem jsou a ještě značnou dobu budou omezené. Sjednocené Německo nadále nemá a nebude vlastnit jaderné zbraně. Americký vojenský zásah v Afghánistánu ukázal na pětadvacíti limity německé bezpečnostní politiky: Berlín nemůže nakládat vojenskou silou tak volně, jako to činí Velká Británie nebo Francie; má málo co nabídnout v technologické válce, vedené USA; a nakonec - USA pro vojenské nasazení německou účast nepotřebují a proto ji ani nevyhledávají. Tento trend staví otázky zásadního posunu v bezpečnostním uspořádání, stimuluje posilování role velkých a akceschopných států, mezi něž Německo chce a má (alespoň z pohledu jeho spojenců a partnerů) patřit. Pro naši úvahu je podstatné to, že Německo se snaží hledat řešení zase jen jako součást společeného celku, tedy v rámci NATO a EU.

V rámci EU se upevnila ústřední pozice SRN proto, že je jediným klíčovým státem, který důsledně ve své politice spojuje jak rozšiřování tak prohlubování EU.

Proces rozšiřování NATO a EU směrem na východ posunuje Německo v geografickém smyslu z „hraniční polohy“ do jejich středu. Navíc, v politické rovině se Německo snaží představovat v institucích, v nichž je členem, zájmy jak svých nejbližších sousedů, tak i těch zemí, které se členy EU a NATO v dohledné době nestanou - tedy i Ruska. Nová geostrategická poloha Německa a jeho nová role ovšem kladou na SRN rostoucí nároky. Například, snaha zastupovat zájmy všech sousedů v některých situacích vede k známému rozporu německé politiky uvádět do souladu vazby s partnery, jejichž zájmy na sebe narážejí. Od počátku 50. let dělá německá politika „provaz“ mezi Evropou (především Francií) a Amerikou. V jistém smyslu podobně se po roce 1990 snaží upravit své vztahy, jak se střední Evropou, tak i Ruskem. „Centralita“, význam, ale i rizika takové pozice jsou nasnadě. V každém případě se Německo nachází v *integrované středové pozici* v Evropě. Jde o doslovný opak pozice osamělého státu, hledajícího rovnováhu ve vztahu k individuálním partnerům/konkurentům, jakým bylo Německo od svého sjednocení v roce 1871 do roku 1945.

2. Pohled na region Visegrádu a Rusko

Konec studené války tedy znamená jak nové vztahy se sousedy na východ od Německa, tak odlišení v přístupu německé politiky k těmto zemím - v našem případě především k zemím tak zvané Visegrádské skupiny a k Rusku.

Region skupiny Visegrádských zemí byl během 90. let geopoliticky charakterizován především jako „předpolí“, někdy jako „nárazníkové pásmo“⁹ mezi německými hranicemi a východní Evropou. Sama SRN odmítla hrát roli nárazníkového pásma pro své západní sousedy¹⁰ a zasadila se mj. i proto za rozšíření jak NATO tak EU. Obavy z toho, že proces transformace těchto zemí buď „zkrachuje“, nebo bude úspěšný jen částečně, se týkal především Ruska, ale do jisté míry i zemí Visegrádské skupiny. Takový vývoj mohl ohrozit regionální stabilitu, způsobit masové migrační vlny, případně obnovit dominantní vliv Ruska ve střední Evropě. Riziko, vyplývající z výše uvedeného středové polohy SRN, nutilo německou politiku, aby se těmito riziky intenzivně zabývala.¹⁰

Počátkem nového století ovšem převažují očekávání pozitivní. Transformace zemí Visegrádské skupiny, ale i tří baltských republik a Slovinska se ukázala jako podstatně spofadanější a úspěšnější, než původně německá politika předpokládala. Geografická blízkost Visegrádských zemí hraje nesporně zásadní úlohu v politickém smyslu: Německo má právě v tomto regionu své „přímé zájmy“ (i když nejméně výrazné na Slovensku), přičemž dále na východ lze hovořit spíše o „zájmech zprostředkovaných“.¹¹ Z ekonomického hlediska Visegrádské země představují se svými 65 miliony obyvatel 79 % německé populace a 76 % pracovních sil SRN. Někteří analytici hovoří o východoevropském „zázemí“ Německa a dokonce o jakémsi „německém Mexiku“, tedy jako o sousedícím teritoriu s levnými pracovními silami, threm ideálně postaveným pro penetraci, kde ovšem musí být zajištěna politická stabilita.¹² Toto srovnání je pro střední a východní Evropu těžko přijatelné. Naznačuje nicméně výše uvedenou zájmovou osu německé politiky, tvořenou hospodářskými zájmy (získání nového trhu, zvýšení konkurenceschopnosti německých firem prostřednictvím rozšíření svých aktivit do regionu) a snahou o úspěšnou politickou, hospodářskou a sociální stabilizaci. To, že Visegrádské státy navíc představují specifický region s jistou „nárazníkovou“ funkcí, zdůrazňují často i zahraniční experti - a to nikoli ve vojenské oblasti. Region je definován jako „ekonomické, institucionální a migrační nárazníkové pásmo“, v méně kontroverzní podobě jako jakási „mezizóna“.¹³

Geografická blízkost je předpokladem pro intenzivní praktickou, pragmatickou spolupráci. V současné době, kdy se role států (velmocí) nedefinuje ovládnutím nových území, jako ještě v průběhu větší části minulého století, je cílem zajistit podmínky pro dlouhodobě výhodnou spolupráci. I když výhody z ní mohou být částečné (a zejména dočasné) rozděleny asymetricky, směřuje zájem o zajištění trvalosti zisku takové spolupráce k tomu, aby byla přijatelná a výhodná pro obě strany. To se týká i partnerů s výrazně asymetrickým potenciálem.¹⁴

Přitom, samozřejmě, pragmatická spolupráce nezaručuje ani vznik jakéhosi „strategického partnerství“, ani přímou závislost slabší strany na straně silnější. Příkladem mohou být intenzivní vztahy spolupráce ve vojenské oblasti. Jsou to právě praktické důsledky bezprostředního sousedství a spojení v NATO, které jsou základem postupné integrace 1. divize České armády do struktury 2. německo-amerického sboru v Ulmu. Někjaké strategické partnerství mezi

Německem a Českou republikou je ale těžko představitelné už díky nerovnosti potenciálů obou zemí. Stejně málo možná je ale také hypotetická přímá dominace ze strany SRN: má-li v alianci nějaký stát dominantní postavení, jsou to Spojené státy. Ostatně, Německo je na zachování vůdčí role USA v NATO bytostně zainteresováno.

V každém případě jde německé pojetí středoevropského prostoru za rámce tradiční představy o nárazníkovém pásmu. Míra sdílení a vzájemné provázanosti mezi SRN a jeho východními sousedy tradiční model nárazníkového pásma nebo „sanitárního kordonu“ daleko překračuje.¹⁵

Pohled na státy, ležící mezi Visegrádskou skupinou a Ruskem, je dán především jejich větší vzdáleností od Německa, jejich specifickým geostrategickým významem, politickým a ekonomickým potenciálem. Jako ve vztahu k Rusku a Visegrádským zemím, „historická paměť“ i zde hraje podstatnou roli. Samotné Rusko je pak vnímáno jako euro-asijská mocnost, která má své místo jak v Evropě tak mimo ni, na asijském kontinentě. Německá politika proto v Rusku již tradičně vidí významného partnera, s nímž se snaží rozvíjet těsnou spolupráci. Vyhýbá se ale vzniku jakési osy Berlín-Moskva a důsledně své vztahy s Ruskem integruje do multilaterálních institucí - G8, NATO, EU, WTO. Německá politika v každém případě hraje roli hlavního motoru aktivních vztahů s východní Evropou, který má celoevropský význam. Výsledná kvalita a charakter těchto vztahů ovšem v jednotlivých případech odpovídají rozdílným podmínkám a souladu či naopak odlišnosti zájmů a politických preferencí jednotlivých zemí.

3. Německé zájmy a politické priority

Ať už je region na východ od SRN nazýván a definován jakkoli, směřují německé zájmy a politika k následujícím prioritám.

Za prvé, německá politika je do značné míry závislá na upevnění míru a stability ve střední a východní Evropě. Míra závislosti je o to silnější, čím větší dopad by na SRN mohl mít negativní vývoj v daných oblastech - ať už formou přímého bezpečnostního ohrožení, příchodem uprchlíků a růstem nelegální migrace, zintenzivněním mezinárodních kriminálních aktivit, nebo dopadem na ekonomické zájmy. Např. v polovině 90. let se v SRN nacházelo téměř 1,5 mil. uprchlíků z bývalé Jugoslávie - se všemi z toho plynoucími důsledky. Význam zemí Visegrádské skupiny, zejména od jejich vstupu do NATO, spočívá v tom, aby napomáhaly dalšímu rozšiřování oblasti stability, která by otevírala cestu i k hospodářskému srůstání Evropy. Německá bezpečnost, politická stabilita a ekonomická prosperita tak do značné míry závisí na jeho východních sousedech, na jejich aktivní politice vůči sousedům a regionu dále na východ a na jejich atraktivitě pro zahraniční investory.¹⁶ Podobně významný, i když charakterem jiný, je vztah k Rusku: vzhledem k jeho vlivu na mezinárodní bezpečnost, zůstává Rusko nadále především objektem bezpečnostních zájmů, jehož ekonomická přitažlivost má ovšem velký potenciál. Zejména v 90. letech šlo především o osud

vojenského potenciálu a zbrojních technologií, o hledání místa a role Ruska v novém bezpečnostním uspořádání na evropské i globální úrovni. S postupnou stabilizací situace v Rusku poroste význam politických a hospodářských vztahů.

Za druhé, německá politika je bytostně zainteresována na utváření přátelských, kooperativních vztahů se střední a východní Evropou. Aby mohla rozvíjet běžné bilaterální vztahy, musela dosáhnout jejich normalizace, a to ve dvou směrech. Jednak šlo o narovnání a porozumění v otázkách vycházejících z historie, především z druhé světové války. Tato část politické agendy se týkala, samozřejmě, bývalých obětí nacistického teroru a války. To už z principu znamená diferenciaci mezi partnerskými státy, včetně Visegrádské skupiny. Zatímco historie spíše spojuje než rozděluje Německo a Maďarsko a nepředstavuje zásadní problém pro vztahy německo-slovenské, musela politická reprezentace - a v širším smyslu i veřejnost - Německa, Polska a České republiky pracně, někdy v napjaté konfliktní atmosféře hledat racionální, politicky nosná řešení pro nedořešené otázky poválečného narovnání ve vzájemných vztazích. Navíc se projevil zásadní rozdíl mezi německo-polskými a německo-českými vztahy, daný silným pocitem viny Němců vůči nacisty těžce zkoušenému Polsku, jeho nepoměrně větší vahou v evropské a tedy i německé politice, kterou ještě zdůraznil rozpad Československa. Značný význam má i odlišná historická souvislost odsunu Němců z Čech a z bývalých německých „východních území“ (dnešního Polska), dále vysoká koncentrace Sudetských Němců v jedné zemi (Bavorsko) a vliv na stranu CSU atd.¹⁷ Německo-polská normalizace proběhla v zásadě v souvislosti s jednáním o Moskevské smlouvě 2+4, jehož jednání kolo se Polsko zúčastnilo, a byla zakotvena v následujících bilaterálních německo-polských smlouvách. Československo-německá základní politická smlouva z února 1992 potvrdila neměnnost hranice, neplatnost mnichovské dohody a dokonce kontinuitu československé státnosti. Neuzavřela však, stejně jako obdobná smlouva německo-polská (1991), otázku vzájemných majetkových nároků, tedy jak reparačních a nereparačních nároků Československa, tak požadavků odsunutých Sudetských Němců (Praha vstřícně navrhovala „vynulování“ těchto položek na obou stranách). Německé vlády se stavěly k požadavkům svazů vyhnaných různě. Dá se předpokládat, že konzervativní vláda Helmuta Kohla byla ochotna jít v dané otázce tak daleko, jak daleko byla ochotna ustoupit druhá strana. Česko-německá deklarace (leden 1997) nakonec překlenula hlavní rozpory v pohledu na minulost a do značné míry „osvobodila“ politiku od historických témat.¹⁸ Jaro 2002 ale ukázalo, že eskalace politické rétoriky mezi Mnichovem, Vídní a Prahou nadále může vzájemné vztahy za určitých okolností vážně poškodit. Obnova napětí ukazuje, že nazrála potřeba učinit širší zhodnocení úspěchů a problémů procesu historického narovnání a porozumění mezi Čechy a Němci (a Rakušaný). Někteří historici přitom poukazují na de facto neschopnost Čechů a Němců uzavřít „mír v otázkách minulosti“ a navrhuji, aby přijatelnou právní tečku pomohly najít vítězná mocnost - tak, jako tomu bylo v případě narovnání polsko-německých vztahů.¹⁹ Ostatně, česká strana i dříve vyžadovala, aby se k historickým aspektům česko-německých vztahů vyjadřovaly vítězná mocnost, zejména Spojené státy. Jejich

postoj vytvářel rámec podpisu politické československo-německé smlouvy z roku 1992 a deklarace v roce 1997, USA byly účastny jednání o odškodnění „totálně nasazených“ atd.

Prvkem, společným pro normalizaci a zintenzivnění vztahů s většinou zemí střední a východní Evropy, je to, že německá politika usilovala o bilaterální institucionalizaci těchto vztahů: byla vytvořena diskusní fóra a různé formy projektových fondů (v českém případě Fond budoucnosti, jehož prostřednictvím došlo k symbolickému odškodnění obětí nacismu a později výplatám obětí nucených prací).²⁰

Dalším charakteristickým prvkem je skutečnost, že Německo - nelehké na velkou asymetrii sil a postavení v mezinárodních vztazích - neprosadilo vůči Polsku a České republice své přístupy k otázkám minulosti (návrat vysídlených, restituce majetku, zrušení Dekretů prezidenta Beneše). Všechna jednání skončila kompromisem a ústupky obou stran, přičemž se německé hledisko uplatňovalo vůči mnohem slabším partnerům méně, než se očekávalo.²¹ Příkladem je nejen trvání české strany na Dekretech prezidenta Beneše, ale i de facto „zpřítomnění“ vysídlení /vyhnání jako politického instrumentu v kontextu mezinárodních vztahů počátku nového století (viz bizarní úvahy premiéra Zemana o vysídlení Palestinců z Palestiny). Absence vlivu Německa a SPD (německá sociální demokracie), spojené s ČSSD přátelskými svazky (včetně osobního „přátelství“ mezi Zemanem a Schröderem), je nasnadě.

Ovšem, historie Německa a jeho sousedy nejen rozděluje, ale také spojuje. Právě historická, ale také kulturní blízkost a industriální tradice představují významný potenciál pro vzájemnou spolupráci. Přístup německé politiky k historii se mění s odchodem „válečné“ generace. Tato generace Helmuta Kohla a Willi Brandta výrazně vnímala zátěž německé viny (směrem na východ především vůči Polsku a Rusku, méně vůči České republice). Následující generace politiků (Gerhard Schröder) sice německou vinu uznává, chce ale historické otázky uzavřít (pokud je to nutné, také „zaplatit účty“ - viz odškodnění totálně nasazených) a pojímá Německo jako „normální stát“, jehož kroky by neměly být nadále posuzovány měřítky druhé světové války. Pravicová část německé politiky je pod silnějším tlakem, protože většina voličů z řad odsunutých a jejich spolků se řadí právě k těmto stranám. Každý představitelny pravicový politik (včetně Edmunda Stoibera, ministerského předsedy Bavorska) ovšem sleduje především *nosné* linie německé politiky (politiku v rámci EU, NATO, vztahy vůči hlavním spojencům), které by byly hypotetickými pokusy o jakýsi poválečný „revanš“ narušeny. I v pravicových krizích lze tedy očekávat spíše nepřijemný pravicově nacionální populismus, než radikální nacionalismus, který by pracně budovanou pozici Německa zásadně ohrozil.

Normalizace ovšem zahrnuje nejen historické narovnáání a porozumění, ale rovněž *všestranný rozvoj vztahů* v takovém rozsahu a kvalitě, které odpovídají úrovni vztahů ve srovnatelných podmínkách mezi Německem a jeho ostatními sousedy. Prvořadá pozice Německa v hospodářství zemí Visegrádské skupiny jak v oblasti obchodu, tak přímých zahraničních investic ukazuje, že v ekono-

mické oblasti jistá „normalita“ již nastoupila. Vzájemné kulturní a společenské vztahy ovšem novým způsobem zdaleka neodpovídají. Závisí však na aktivitě zainteresovaných stran. Nedostatek zájmu německé veřejnosti je spojen s její orientací na západní partnery, zejména na kulturu USA a Francie. O to důležitější je promyšlená kulturní politika založená na státní i soukromé podpoře. Právě Česká republika se již tradičně (a na rozdíl od Polska a Maďarska) projevuje jako značně pasivní, pokud jde o kulturní a společenskou přítomnost v Německu.

Za třetí, Německo usiluje o to, aby zejména nejbližší státy na východ od jeho hranic, byly „kompatibilní“ s Německem a západní Evropou co do hodnot, norem, standardů a institucí. Praxe ukázala, že *institutionální a normativní „homogenizace“* mezinárodního prostředí zásadním způsobem zjednodušuje politickou a ekonomickou spolupráci a zvyšodňuje nejen akterý, kteří takové normy a prostředí formují, ale rovněž ty, kdo je přejímají a uplatňují. „Homogenizace“ evropského prostoru znamená zároveň jeho modernizaci a navíc překonání bariér, vzniklých etno-nacionálním a státním rozdrobením. Nejde o první pokus o reorganizaci středoevropského prostoru (viz dvě světové války), ale o první pokus evropský, nikoli nacionalistický a velmocenský uzurpátorský. Německo dělá mnoho pro rozšiřování, neboli „vývoz“ svých a zároveň evropských norem, institucí a standardů. Nemůže a nechce ale z politických důvodů (evropské obavy z německé dominance) a z důvodů omezenosti vlastních zdrojů takový přenos zajišťovat a financovat samo. Předpokladem „homogenizace“ prostoru je proto zcela logicky integrace střední a východní Evropy do západních struktur. Německá politika otevřela už v dubnu 1993 otázku *rozšíření NATO*. V pozdější fázi Německo rádo předalo vedení celého procesu Spojeným státům (jednak proto, že rozšíření NATO bylo v Německu dlouho předmětem sporů a jednak s cílem minimalizovat komplikace ve vztahu s Ruskem). Jeho podpora měla nicméně pro tři nejbližší východní sousedy zásadní význam. Ještě složitější je otázka *rozšíření EU*: na jedné straně patří SRN vedle Rakouska k zemím, které mají na rozšíření největší politický, bezpečnostní a ekonomický zájem. Německo proto pomohlo Evropské komisi prosadit rozšíření na pofad dne EU a stalo se do značné míry jeho politickým garantem či „advokátem“. Zároveň ale musí v průběhu celého procesu řešit konflikt mezi několika prioritami: na jedné straně zajistit v nejkratší možné době přijetí nejbližších zemí do EU, na druhé straně ale zároveň pokračovat v prohlubování EU a posilování její akceschopnosti; vyrovnávat rozdílné geopolitické zájmy s Francií; omezit svůj příspěvek do rozpočtu; ochránit vlastní trh práce a některé oblasti německého trhu zboží a služeb. Výsledná role Německa proto je definována politickou a materiální podporou pro rozšiřování EU, ovšem s řadou specifických podmínek při jeho uskutečňování. Německo se proto, podobně jako v případech rozšiřování NATO, nemohlo a ani nechťelo stát „vůdčí silou“ tohoto procesu.

Právě v otázce rozšiřování EU a NATO je diferenciace mezi německým přístupem vůči Rusku (a Ukrajině) na jedné straně a státním Visegrádské skupiny na straně druhé nejvíce zřejmá. Nejbližší sousedé jsou pro Německo prioritou jednak proto, že k Německu přiléhají a mohou s ním vytvořit určitý „kongeniální

prostor". Zároveň jsou také, přes všechny těžkosti, v zásadě „integrovatelní“: patří mezi nejlépe připravené kandidáty na vstup do EU a působí (s výjimkou Slovenska) již v NATO. Německé zájmy vůči Rusku mají samozřejmě širší kontinentální a globální souvislosti, ale nemohou být (alespoň v současné fázi) založeny na plné integraci do EU a NATO. Ani Západ a jeho instituce, ani Moskva nejsou na plnou integraci Ruska do EU a NATO připraveny a nemají ji proto za současného stavu v programu. Německo se ale důsledně zasazuje za přibližování Ruska (a Ukrajiny) jak k NATO tak EU. Bylo spoliuiničiátorem většiny kroků k posilování jejich vzájemných vaze: vytvoření Severoatlantické Rady pro spolupráci (prosinec 1991), podepsání Charty NATO-Rusko 1998 (obdobný dokument byl podepsán i s Ukrajinou) a rovněž vytvoření nové Rady NATO-Rusko v květnu 2002. Podobně, Německo zásadně podpořilo podepsání dohod o partnerství a spolupráci EU s Ruskem a Ukrajinou (obě 1994), které ovšem, na rozdíl od tzv. Evropských dohod s deseti současnými kandidáty, neobsahují perspektivu přejít do EU. Vztahy jsou proto podstatně volněji institucionalizované, v jejich vývoji se projevují větší výkyvy a jejich kontury nejsou tak pevné. Zároveň ovšem skrývají obrovský politický a ekonomický potenciál, čehož jsou si obě strany vědomy.

Závěr

Politika Německa, jako politika každého státu, tím spíše „evropské mocnosti číslo jedna“ (jak Německo charakterizoval Helmut Kohl), je mnohovrstevná. Obsahuje převážně konstruktivní prvky, má ovšem i svá slabá místa a musí prolout četnými úskalími: změny v souvislosti s transformací NATO, rostoucí tlak globálních problémů, posilování role velkých států v EU atd., omezený rozpočtový a vojenský potenciál, pokračující problémy spojené se sjednocením zemí (a tedy „pohlcením“ bývalé NDR).

Německo se v každém případě stalo podle očekávání nejdůležitějším partnerem zemí střední a východní Evropy - sice jistě ne ve všech oblastech, ale „v průměru“. Výjimku tvoří trvalý prioritní orientace Německa i zemí střední a východní Evropy na USA jako hlavního garanta alianční bezpečnosti.

Neprokázalo se - oproti očekáváním - že by se Německo stalo politickým hegemonem regionu, tedy zemí, určující výslednost politických procesů ve střední Evropě. Buduje ovšem pozici „měkkeho hegemonu“, který uplatňuje své zájmy cestou spolupráce, kompromisů, sdílení institucí, norem a politických představ. Těžiště německých politických a ekonomických zájmů ale zůstává mezi západními státy, které jsou zároveň jeho nejvýznamnějšími spojenci a kde SRN realizuje 77 % svého vývozu a odkud pochází 73 % dovozu.²¹ Německo nehledá v partnerství s východními sousedy ani s Ruskem základnu pro individuální velmocenskou pozici na evropské a globální scéně. Svou politiku vůči střední a východní Evropě staví na principu odstupňované multilaterální institucionalizace: od plné integrace do EU a NATO po různé formy volnějších, funkčních institucionálních vazeb. Vychází z toho, že multilateralizace vytváří rámec pro přímé bilaterální

vztahy a může tak oslabit trvalé přetrvávající obavy západních i východních partnerů z rostoucí síly SRN a mnohostranné asymetrie v jejich vztazích. Je ostatně i přibližným rámcem pro nedořešené, sporné otázky pocházející z minulosti. Zároveň pomáhá německé politice splnit očekávání východu i západu, že převzme vůči střední a východní Evropě roli hlavního partnera. Dosavadní vývoj, přes všechny těžkosti, správnost a realismus této koncepce potvrdil.

Poznámky:

¹ Jürgen Nötzel, „Sozialökonomische Stabilitätsbedingungen im östlichen Teil Europas und ihre Abhängigkeit vom Verhalten Westeuropas“, in W. Heydrich, J. Krause, U. Nerlich at all (eds), *Sicherheitspolitik Deutschlands: Neue Konstellationen, Risiken, Instrumente* (Baden-Baden: Nomos Verlag, 1992), s. 221. Dieter Bingen, „Deutschland, Polen und die europäische Integration“, *WeltTrends*: 13/1996, s. 25.

² Václav Klaus hovoří o požadavcích „Německa“, i když jde o požadavky části Sudetoněmeckého Landsmannschaftu, které nacházejí různou, ale nikdy plnou míru podpory v regionální (Bavorská CSU) a celostátní politice (CDU/CSU na úrovni). Navíc, tyto požadavky nepodporuje současná německá vláda, tedy strany SPD a Zelení. Viz. televizní pořad „Naostro“, předseda ODS Václav Klaus, ČT, 21. 4. 2002, www.ods.cz.

³ Výroky premiéra Zemana a později i předsedy Špidly šly dále, než aby jen objasňovaly odsun Sudetských Němců jako tragický výsledek druhé světové války, ale tak či onak odsun schvalovaly a umožnily takovou interpretaci, že snad považují odsun za normální prostředek současné politiky. Viz Vladimír Špidla, „Abschub war eine Quelle des Friedens“, *Süddeutsche Zeitung*, 18. 5. 2002.

⁴ Adrian Hyde-Price, *Germany and European Order: Enlarging NATO and the EU* (Manchester: Manchester University Press, 2000).

⁵ Timothy Garton Ash, *In Europe's Name. Germany and the Divided Continent* (New York: Vintage Books, 1993), s. 14.

⁶ „Jde jim o revizi majetku i území“, předseda ODS Václav Klaus, Mladá fronta Dnes, 23. 2. 2002.

⁷ Helga Haftendorn, „Gulliver in der Mitte Europas. Internationale Verflechtung und nationale Handlungsmöglichkeiten“, in Karl Kaiser, Hans W. Maull (Hrsg.), *Deutschlands neue Aussepolitik*. Band 1. Grundlagen, Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik (München: Oldenbourg Verlag, 1994), s. 141.

⁸ Jochen Thies, „Germany and Eastern Europe between Past and Future“ in Arnulf Baring (ed) *Germany's New Position in Europe. Problems and Perspectives* (Oxford et al.: Berg, 1994) s. 73.

⁹ Volker Rühle, vystoupení v IISS, Londýn, 26. 3. 1993. Cit. podle Ulrich Walser, *Sicherheit für ganz Europa. Die Atlantische Allianz in der Bewährung* (Stuttgart: DVA, 1999) s. 33.

¹⁰ Joachim Krause, „Eastern Central Europe as a Subject of German Foreign Policy“ in Christopher Lord (ed), *Central Europe. Core or Periphery?* (Prague/Copenhagen: Copenhagen Business School Press, 2000) p. 199. Širší analýzu rizik viz Werner Weidenfeld (Hrsg.), *Neue Ostpolitik - Strategie für eine gesamteuropäische Entwicklung* (Gütersloh: Vrlg. Bertelsmann Stiftung, 1997), hlavně ss. 39-48.

¹¹ Josef Janning, „Deutschland und die Europäische Union: Integration und Erweiterung“, in Karl Kaiser und Joachim Krause (Hrsg.), *Deutschlands neue Außenpolitik. Band 3. Interessen und Strategien* (München: Oldenbourg, 1996), s. 34.

¹² Josef Joffe, „Where Germany Has Never Been Before“, *The National Interest*: Summer/1999, s. 53.

¹³ Dariusz Stola, „Two Kinds of Quasi Migration in the Middle Zone: Central Europe as a Space for Transit Migration and Mobility for Profit“, in Claire Wallace and Dariusz Stola (eds), *Patterns of Migration in Central Europe* (Houndsmills: Palgrave, 2001), ss. 84-104.

¹⁴ Viz analýza asymetrických vztahů SRN-Rakousko a USA-Kanada v Harald von Reikhow, Hanspeter Neuhold, *Unequal Partners* (Boulder etc: Westview Press, 1993).

¹⁵ Srovnej s: John O' Loughlin (ed), *Dictionary of Geopolitics* (Westport etc.: Greenwood Press, 1994) ss. 32-33, 52-53.

¹⁶ Bingen, Deutschland, Polen und op. cit., s. 25.

¹⁷ Pro analýzu hlubšího historického pozadí a dále historická specifika vztahů mezi státy Visegrádské skupiny a Německa a jejich politické důsledky viz Vladimír Handl, Jan Hon, Otto Pick ad., *Vztahy Spolkové republiky Německo ke státním střední Evropě od roku 1990* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998), zejména příspěvky Miloslava Nováka, Miroslava Kunštáta, Pavola Lukáče, Kai-Olaf Langa a László Kisse.

¹⁸ Vladimír Handl, „Česko-německá deklarace 1997 - mezi minulostí a zítřkem?“, *Mezinárodní vztahy*: 3/1998, s. 5-17.

¹⁹ Jan Pauer, „Das geringere Leid. Zur Umsiedlung der Sudetendeutschen gab es keine Alternative“, *Süddeutsche Zeitung*, 5. 6. 2002, www.sueddeutsche.de/aktuell/sz/artikel648.php.

²⁰ Informace k Diskusnímu fóru viz. <http://www.fondbudoucnosti.cz/nadace/disfor/disfor.html>, Fond budoucnosti. <http://www.cron.cz>.

²¹ Ann L. Phillips, *Power and Influence after the Cold War. Germany and East-Central Europe* (Lanham et al.: Rowman a. Littlefield Publishers, 2000) ss.180-181.

²² Na země střední a východní Evropy (včetně Ruska a SNS) připadá 11 % německého obchodního obrátu (první místo zaujímá Polsko a druhé Česká republika). Viz *Entwicklung des deutschen Außenhandels 2000*. www.bmwi.de/Homepage/Politikfelder/außenwirtschaft%20%26%20europa/aussenhandelsdaten/Aussenhandel.jsp.

Nové Německo v nové Evropě? Německá integrační politika po sjednocení

Kristina Larischová

1. Úvodem

Skončením studené války a sjednocením Německa se vytvořily zcela nové podmínky pro formování německé zahraniční politiky. Nové Německo je mocností prvního řádu v Evropě. Sjednocením získala SRN formálně zpět svou suverenitu a byla nasnadě otázka, zda se Německo nové (či staronové) velikosti bude nadále chtít stejně silně angažovat v evropské integraci jako tomu bylo do roku 1990. Bylo zřejmé, že Německo bude chtít alespoň změnit některé akcenty své proevropské orientace. Spolkový kancléř H. Kohl vnímal evropskou integraci jako jednoznačnou prioritu i po uskutečnění sjednocení obou německých států. Postava kancléře H. Kohla sama o sobě tedy skýtala určitou záruku zachování silně proevropského kurzu, avšak po neúspěchu jeho konzervativní vlády v zářijových volbách roku 1998 a nástupu rudo-zelené koalice si evropská partneři kladli otázku po dalších směrech německé evropské politiky nanovo, protože s novým kabinetem se zdála vstoupit na evropský parket řada neodhadnutelných politických osobností. Dvěma nejvýznamnějšími mezníky, kvůli kterým si analytici začali klást otázky po zachování kontinuity německé evropské politiky, byly logicky sjednocení SRN v roce 1990 a poté změna vládní koalice na podzim roku 1998. Odpověď na otázku kontinuity přitom není jednoduchá už proto, že je třeba pozorně definovat pojmy „kontinuita“ a „změna“ v evropské integrační politice vzhledem k zásadně proměněnému prostředí mezinárodních vztahů, přičemž zásadní změny se dramaticky dotkly především evropského kontinentu.

Oblast Evropských společenství byla díky zapojení zemí do systému sdílené suverenity přirozeným prostorem, ve kterém mohla SRN nejsnáze a nejrychleji praktikovat emancipovanou zahraniční politiku, a tak je jen logické, že po sjednocení hraje německá zahraniční politika stále aktivnější roli při formování tváře sjednocující se Evropy. Německá evropská politika sledovala od přelomového roku 1990 dva zdánlivě protichůdné cíle současně - prohloubení i rozšíření evropského integračního procesu s tím, že rozšíření nabylo na větší aktuálnosti po vstupu Smlouvy o EU v platnost.

2. Prohloubení

Ve svém desetibodovém programu sjednocení Německa z listopadu 1989 dal spolkový kancléř H. Kohl najevo, že referenčním rámcem sjednocení musí být integrační proces a že Německo bude usilovat o další pokrok v budování sjednocené Evropy. Chceme-li posoudit německé angažmá za posílení evropské inte-

grace, musíme si přiblížit hlavní mezníky evropského společenství na jeho cestě za reformou v nových podmínkách konce 20. století, kterými byly mezivládní konference ustíť v revidované primární právo unie - Maastrichtskou a Amsterdamskou smlouvu a Smlouvu z Nice.

2.1 Maastricht

Kohlůva vláda prokázala svůj silně prointegrační postoj při jednáních o Maastrichtské smlouvě a při následných snahách o uvedení Evropské hospodářské a měnové unie v život. Při mezivládní konferenci, která vyvrcholila Maastrichtskou smlouvou šlo o Evropskou hospodářskou a měnovou unii a zahrnutí nových oblastí do stavby EU (Spolupráce v oblasti vnitra a justice a Společná zahraniční a bezpečnostní politika), jakož i o řešení německé otázky prostřednictvím silnějšího zakotvení Německa v integračních strukturách.

Zakotvení Evropské hospodářské a měnové unie do smlouvy z Maastrichtu znamenalo náročnou etapu v integračním procesu, která představovala kvalitativní skok od Jednotného vnitřního trhu (1986) k jeho završení v podobě měnové unie. Tradiční důraz SRN na měnovou stabilitu se odrazil ve vzniku Paktu pro růst a stabilitu, který se koncentruje zejména na monitorování a dodržování fiskální disciplíny zúčastněných států. Nejen statut Evropské centrální banky, ale též Pakt pro růst a stabilitu jsou jedny z dokladů úspěšného ovlivňování podoby evropského měnového systému ze strany německé evropské politiky, které označujeme za „institucionální export“. Maastrichtská smlouva zaručuje měnové politice nezávislost na politikách a v čl. 105 Smlouvy je jako prvořadý cíl Evropské centrální banky definována cenová stabilita. (Toto ustanovení je dokonce formulováno přísněji než tomu bylo v německém Zákoně o Spolkové bance.)

Je zřejmé, že německá integrační politika musela po sjednocení zpracovat určité vnitřní prnutí a odlišné názorové proudy, které jsou výsledkem změny mezinárodního systému, mnohovrstevnatého mechanismu utváření evropské politiky v německém federálním systému a změn vnitropolitické situace následkem sjednocení Německa. Také postupný konec tzv. **permisivního konsenzu** v otázce evropské integrace u německého obyvatelstva naznačil, že je třeba provádět evropskou politiku s větším zřetelem na veřejné mínění. Povážlivě slábnoucí míra souhlasu německého obyvatelstva s EU, která se projevila od počátku 90. let však málo souvisí se sjednocením Německa, jeho novým potenciálem a nově nabytou svrchovaností a daleko spíše je třeba ji připisovat kontroverzní diskusi o zavedení Maastrichtské smlouvy a debatě o (především) pro Německo citlivé jednotné měně. Taktéž nepřesvědčivé a nerozhodné jednání EU během války v bývalé Jugoslávii a strach z neznámého v podobě plánu rozšířit EU o řadu menších chudých států způsobily u německých voličů pokles obliby EU.⁴

Politické strany se začaly v průběhu 90. let více věnovat tématu evropské integrace, což je třeba přičíst jednak skončení studené války, ale také pokročilosti integračního procesu, která si jejich silnější angažovanost sama vynutila. Důležité je, že můžeme konstatovat **zachování konsenzu politických stran** (s určitou vý-

jimkou PDS⁵) v oblasti evropské politiky. Existovaly sice určité logické názorové divergence mezi levicí a pravicí v otázkách měnové politiky a zaměstnanosti či v otázce evropské bezpečnosti a obranné politiky, avšak svět se i po změně vládní koalice na podzim 1998 mohl přesvědčit o tom, že se také německá levice začala ucházet o vůdčí roli ve stimulaci další evropské integrace.⁶

2.2 Amsterdam

Při jednáních o Amsterdamské smlouvě se sice Kohlůva vláda zasadila o zapojení dalších oblastí do společenstevního rámce, avšak s daleko menší vehemencí usilovala o rozšíření většinového hlasování v Radě. Vysvětlení skýtá silný vliv CSU ve spolkovém kabinetu a obecně komplikovaná jednání v širším kruhu účastníků při mezivládní konferenci.⁷

Pro mnoho pozorovatelů bylo kolo závěrečných jednání o Amsterdamské smlouvě, kdy se německá vláda vyslovila proti rozšiřování většinového hlasování v Radě do řady nových oblastí překvapením, pokud jde o dosavadní směřování německé evropské politiky a vedlo je k hypotézám o nové evropské politice SRN. Jak v Maastrichtu, tak v Amsterdamu se Němci zasadili o posílení role Evropského parlamentu v institucionálním mechanismu EU, což je zcela v souladu s německým pojetím legitimacy integračního společenství. V Amsterdamské smlouvě se poprvé objevuje tzv. **klausule flexibility**, jejíž přijetí bylo německou politikou podporováno. Flexibilní integrace tak do budoucna alespoň naznačila možnost postupovat v evropské integraci hlouběji pouze těmi státy, které si další integraci přejí a dokáží se pro ni kvalifikovat. Ačkoliv nebyla takováto „výběrová“ forma integrace dosud v Evropě zcela neznámá (viz např. třetí fázi měnové unie nebo schengenskou dohodu), jejím zakotvením do revidované Smlouvy o EU získala i formálně (de iure) půdu pod nohama.

2.3 Nice

Při jednání o reformách v Nice šlo zejména o nové přerozdělení hlasů v Radě tak, aby nedošlo po rozšíření EU o předpokládaný počet států k zablokování rozhodovacího mechanismu. Nový kabinet SRN argumentoval demografickou vahou Německa a projevil houževnatost i nové sebevědomí při vyjednáváních. Německý požadavek na největší počet hlasů v Radě rozladil zejména Francii, která trvala na paritním zastoupení. Komentáře poukazovaly na možnou změnu paradigmatu německé evropské politiky oproti situaci, kdy byla parita s Francií považována za samozřejmost. Z taktických důvodů německá delegace ustoupila a souhlasila se stejným počtem hlasů jako získaly Francie, Velká Británie a Itálie (tj. po 29 hlaších), zároveň však dokázala prosadit jako další kritérium platnosti hlasování kvalifikovanou většinou současnou většinou obyvatel reprezentovaných kládnými hlasy. Němci navrhovali většinové hlasování jako pravidlo pro přijímání rozhodnutí v reformované EU s tím, že o kritériích pro výjimky by se teprve jednalo. To se vzhledem k nevoli části členských států vzdát se možnosti

vetovat pro ně citlivá rozhodnutí nepodařilo prosadit, a tak je v této oblasti pokrok z Nice nezmenšen - nová smlouva zavádí většinové hlasování do necelých třech desítek nových oblastí. Myšlenky na většinové hlasování v Radě se však německá evropská politika nevzdává a je pravděpodobné, že ji bude prosazovat při dalších reformách institucí EU. Podařilo se dohodnout nové složení Evropské komise tak, že po dosažení počtu 27 zemí se pět největších zemí (včetně Německa) vzdá svého druhého komisaře.

Německo se zasazuje již od doby jednání o Maastrichtské smlouvě za zavedení většinového hlasování v Radě v oblasti druhého pilíře, tzn. Společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Během jednání o Smlouvě z Nice se však spolková republika chovala spíše zdrženlivě v otázce změn smluvního textu týkajícího se Evropské bezpečnosti a obranné politiky. Zde se zřejmě projevil rozporný vztah mezi prohloubením integrace a jejím rozšířením. Důvodem byla obava z reakcí neutrálních členských států a těch členů, kteří zároveň nejsou členy obranných seskupení a snaha předejít pragmatickou zdrženlivostí možnému odsunutí rozšíření unie na východ.⁸

Spolkové země, které jsou nespokojeny s postavením Výboru regionů v institucionálním systému EU zakotveným poprvé do Maastrichtské smlouvy (tento výbor má pouze poradní funkci), vyvinuly značný tlak na spolkovou vládu během jednání v Nice roku 2000, aby prosadila sestavení tzv. **katalogu kompetencí** a posílení role Výboru regionů. Katalog kompetencí by měl obsahovat přesné oddělení úrovní a jim příslušných odpovědností. Protože takové rigidní rozdělení kompetencí by vyvolalo dalekosáhlé spory během jednání o revizi smlouvy, nebylo možné je prosadit. Mnohými odborníky je též poukazováno na to, že požadavek na sestavení katalogu kompetencí je zástěrkou pro záměr znemožnit další postup evropské integrace, neboť dosavadní systém EU vykazuje dynamiku vývoje právě díky své flexibilitě. Během jednání o smlouvě z Nice se Německu podařilo za společné iniciativy s Itálií prosadit perspektivu **nové mezivládní konference v roce 2004**, jejíž agenda byla co možná konkrétně stanovena - jde o otázky finality a ústavy EU. Tato mezivládní konference se bude otázkou oddělení kompetenčních úrovní za respektování principu subsidiarity zabývat. Německé vládě se tak podařilo oddálit či alespoň kompromisně dočasně řešit hrozbu spolkových zemí, že zablokují schválení revidované smlouvy ve Spolkové radě.

Výsledky mezivládní konference zakončené v prosinci roku 2000 v Nice byly v Německu hodnoceny celkem uspokojivě zejména proto, že se podařilo vyřešit nedokončené úkoly (tzv. left-overs) z Amsterdamu. Pro Německo je ale nejdůležitější, že proběhnu-li ratifikace Smlouvy z Nice bez problémů, bude do konce roku 2003 připravena na to, pozvat kandidátské země ke vstupu. Vzniká tak z pohledu aktuální debaty o revizi mezivládní konferenci, která se má konat v roce 2004, absurdní situace, kdy probíhá ratifikace „nové“ smlouvy, která je však zároveň považována za nedostatečnou a zastaralou.⁹

Pozice SRN v jednáních o změně základajících smluv evropské integrace byla sice v různých obdobích odlišná, avšak pouze do té míry, jak výhodné či naopak svízelné byly výchozí podmínky, za kterých se jednání odehrávala.¹⁰

3. Rozšíření

Německo bylo od sjednocení největším sousedem a přirozeným partnerem na Západě pro transformující se země bývalého východního bloku. Na jedné straně spojovaly tyto státy s Německem určité naděje v souvislosti se svým úsilím o společenskou a hospodářskou přeměnu, avšak na druhé straně se obávaly přílišného německého vlivu a potenciální hrozby ze snahy dominovat prostoru střední a východní Evropy, kterou znaly v různých podobách z historické zkušenosti. Německo se mezi členskými státy Evropských společenství rychle stalo dominantním obchodním partnerem a zahraničním investorem v zemích střední a východní Evropy. Zatímco bezprostředně po skončení studené války mělo kvůli sjednocení Německa prioritu prohloubení integrace, po podpisu Maastrichtské smlouvy se pozornost německé evropské politiky soustředila daleko více na rozšíření.

Ve věci druhého hlavního cíle německé politiky, kterým je rozšíření EU na východ, nelze hledat paralely s minulými koly rozšíření, ačkoliv i při těch SRN prosazovala zásadu otevřeného integračního společenství. Německo v minulosti vyvíjelo tlak na rozšíření o státy Evropského společenství volného obchodu¹¹. Důvodem bylo přesvědčení, že tyto země budou z geografických a ekonomických důvodů sdílet německé zájmy v EU (hospodářské, sociální, ekologické a integrační priority). Němci se dále domnívali, že tyto země budou sdílet zájem na rozšíření o země střední a východní Evropy a konečně tyto země měly také posílit ekonomický a finanční potenciál EU.

Projekt východního rozšíření unie však svým rozsahem, předpokládaným dopadem na EU a historickým významem nelze srovnávat s jakýmkoli z předchůzců kol rozšíření.

Hlavním motivem německé zahraniční politiky k podpoře rozšíření na východ je **snaha překonat polohu Německa na východní hranici EU a zajistit stabilitu a prosperitu za svými hranicemi.** Vzpomeňme na německou *Ostpolitik* provozovanou v době studené války, která byla výsledkem snahy o stabilitu a zajištění míru v době, kdy SRN byla potenciálním bojištěm ozbrojeného konfliktu mezi Východem a Západem. Lze tvrdit, že „upevňený konsensus staré spolkové republiky ohledně angažované, mírem a stabilitou motivované *Ostpolitiky* přešel kontinuálně po roce 1989 do týmž způsobem zdůvodňované politiky ve vztáhu států střední a východní Evropy do EU“¹². Po pádu železné opony muselo Německo jako „frontový stát“ mezi Východem a Západem nějak čelit potenciální hrozbě nestability, která mohla vzniknout z enormního rozdílu blahobytu na obou stranách železné opony. Německo se muselo vyrovnávat s náklady sjednocení a chtělo předejít možné imigrační vlně z Východu se všemi hospodářskými, sociálními a bezpečnostními riziky. Dalším logickým motivem pro podporu transformace a přibližování států střední a východní Evropy k integračnímu společenství je výhodná poloha exportně orientované ekonomiky SRN z hlediska mezinárodního obchodu. Také historicko-morální aspekt má zde svou důležitost, neboť všechny státy na východ od SRN trpěly nacistickou agresí třetí říše, již je formálně SRN právním nástupcem s vyplývající odpovědností.

Velice rychle po skončení studené války se německá zahraniční politika přičinila o uzavření **asociačních smluv s Evropskými společenstvími**, jinak též Eurodohod (prosinec 1991), s řadou států střední a východní Evropy, které měly napomoci liberalizaci obchodu mezi jednotným vnitřním trhem ES a transformujícími se ekonomikami na Východě a které naznačovaly perspektivu pozdějšího členství v integračním společenství. Německo se mimo jiné **zasadilo o rozšíření** asociovaných zemí o Rumunsko a Bulharsko a o **baltské státy**. Spolková republika také spoluformovala koncepci Asociačních dohod a podpořila výsledek kodaňské vrcholné schůzky v roce 1993, kde byla formulována kritéria členství v EU. Na konci německého předsednictví v Radě při vrcholné schůzce v Essenu (prosinec roku 1994) se asociované země dočkaly přijetí tzv. posílené předvstupní strategie, kde byly vztahy EU se státy střední a východní Evropy obohaceny o některé nové instrumenty. Z těchto konkrétních příkladů lze vyčíst, že německá podpora procesu rozšíření EU probíhala pomocí tlaku na konkretizaci podmínek vstupu a pravidel hry. Německo se na základě vyhodnocení evropské integračního projektu jako největšího úspěchu moderních dějin Evropy rozhodlo, formovat své vztahy k východní Evropě z pozice člena pevně zakotveného v integračním společenství.

Přestože je zřejmé, že je brzké rozšíření prioritou německé evropské politiky, neznámá to, že se spolková vláda **nesnaží minimalizovat možné negativní dopady rozšíření** na německé hospodářství a na funkčnost EU samotné. Dokladem toho jsou například na jedné straně německé pozice při předvstupních rozhovorech o volném pohybu osob, o dopravě, ochraně spotřebitele apod. a na straně druhé tlak SRN na uskutečnění reformu nákladných politik EU, které by v dosa-
vadní podobě po rozšíření o chudší státy nebyly financovatelné. (V určitém rozporu s tímto postojem je však dlouhodobé přání sjednocené SRN redukovat čistý příspěvek do rozpočtu EU.)

4. Jakou budoucnost pro rozšířenou EU?

Nová vláda s ministrem zahraničí J. Fischerem se zdá věnovat integrační politice nemenší pozornost. Němečtí politici se chopili iniciativy v otázce nastartování široké evropské debaty o budoucí podobě / finalitě EU. Projev J. Fischera v květnu 2000 na Humboldtově univerzitě v Berlíně¹³ odstartoval tolik potřebnou diskusi o dalším směřování evropské integrace.

Po projevu J. Fischera následovala dlouhodobá vize SPD osobně prezentovaná spolkovým kancléřem G. Schröderem.¹⁴ Debata o dlouhodobé perspektivě a směrech vývoje EU je důležitá v neposlední řadě už proto, že může vymezit mantinely čistě pragmatickému prosazování momentálních národních zájmů SRN.

5. Závěrem

Přes změnu paradigmatu mezinárodních vztahů po skončení studené války zůstala evropská integrační politika SRN kontinuální. Evropskou politiku sjed-

nocené Německo nelze s klidným svědomím označit za novou, protože se její hlavní orientace nezměnila. Je možné si klást otázku, zda byla vůbec nějaká fundamentální změna integrační politiky možná za podmínek dosaženého stupně evropské integrace.

Přírůstek mocenského potenciálu sice příležitostně ovlivnil styl a rétoriku německé evropské politiky, avšak základní orientace a hlavní cíle této politiky zůstaly kontinuální. Během druhé poloviny 90. let se německá politika výrazně emancipovala i na poli vojenských misí v zahraničí, zejména pod dojmem války v bývalé Jugoslávii a začala přebírat mezinárodně politickou odpovědnost, která lépe odpovídá váze a možnostem sjednoceného Německa. (Ani tato opticky zásadní změna německé politiky však neznamená diskontinuitu zahraniční politiky nebo její části, protože na změněné rámcové podmínky bylo nutno zareagovat změnou.)

Prioritní význam evropské integrace v zahraniční politice SRN zůstává beze zbytku zachován. Tato skutečnost však „nevylučuje **pragmatismus a flexibilitu** v určitých kontextech jednání. Užší manévrovací prostor zapříčiněný enormními náklady sjednocení, omezující dikce Základního zákona (Ústavy), zřetelnější nároky spolkových zemí a vnější tlak na přizpůsobivost v souvislosti s pokračující globalizací si přímo vynucují určitou pragmatizaci německé evropské politiky.“¹⁵

Poznámky:

¹ K tématu kontinuity a změny viz např. příspěvky ve vydání čísla Internationale Politik Nr. 12/1998 s názvem Kontinuität oder Wandel?

² K diskusi o kontradikci či kompatibilitě pojmů rozšíření a prohloubení viz Wessels, W., Engel, Ch. (eds.): The European Union in the 1990s - Ever closer and larger?, IEP, Europa Union Verlag, Bonn 1993.

³ Viz Bierling, S.: Die Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland, Normen, Akteure, Entscheidungen, R. Oldenbourg Verlag München Wien, 1999, s. 300.

⁴ Viz Korte, K.-R., Maurer, A.: Innenpolitische Grundlagen der deutschen Europapolitik: Konturen der Kontinuität und des Wandels, in: Schneider, H., Jopp, M., Schmalz, U. (Hrsg.): Eine neue deutsche Europapolitik? Rahmenbedingungen - Problemfelder - Optionen. Europa Union Verlag, IEP, Bonn 2002, s. 195 - 230.

⁵ Spolkový sněm schválil Maastrichtskou smlouvu (Sml. o EU) 2. 12. 1992 výraznou většinou, jen PDS byla proti.

⁶ Viz Jopp, M.: Deutsche Europapolitik unter veränderten Rahmenbedingungen: Bilanz - Strategien - Optionen, tamtéž, s. 820-821.

⁷ viz Jopp, M.: tamtéž s. 827.

⁸ Jopp, M.: tamtéž s. 840.

⁹ Přednáška Josefa Janninga v Praze, dne 16. 5. 2002, kterou uspořádala Friedrich-Ebert-Stiftung.

¹⁰ Podotkněme však, že jak H. Kohl, tak později G. Schröder trvali na snížení čistého příspěvku Německa do rozpočtu EU, jednajíce tak pod tlakem veřejného mínění.

¹¹ Nakonec vstoupily k 1. 1. 1995 Švédsko, Finsko a Rakousko.

¹² Cit dle Lippert, B.: Die EU-Erweiterungspolitik nach 1989 - Konzeptionen und Praxis der Regierungen Kohl und Schröder, in: Schneider, H., Jopp, M., Schmalz, U. (Hrsg.): Eine neue deutsche Europapolitik? Rahmenbedingungen - Problemfelder - Optionen. Europa Union Verlag, IEP, Bonn 2002, s. 357.

¹³ Fischer, J.: Vom Staatenverbund zur Föderation - Gedanken über die Finalität der europäischen Integration, Rede am 12. 5. 2000 an der Humboldt-Universität zu Berlin, in: Integration 3/2000, taktéž pro zkrácené znění projevu, viz Frankfurter Allgemeine Zeitung, 15. 5. 2000, s. 15.

¹⁴ SPD-Parteivorstand: Leitantrag „Verantwortung für Europa“ für den Bundesparteitag in Nürnberg vom 19. bis 23. 11. 2000.

¹⁵ Cit. dle Jopp, M., Deutsche Europapolitik unter veränderten Rahmenbedingungen: Bilanz - Strategien - Optionen, tamtéž, s. 826.

Federalistické plány německých politiků

Václav Veber

Evropská unie je dnes z hlediska politické integrace nehotovým celkem, stále spíše jen projekt než realita. Přírůstková metoda integrace sice fungovala dobře celých padesát let, ale teď už tomu tak zřejmě nebude, Unie bude příliš velká a vnitřně rozdílná. V současnosti není ani národním státem, ani superstátem, tj. nějakým typem nadnárodního celku, je - jak ji poměrně přesně charakterizoval Anthony GIDDENS ve své učebnici Sociologie, někdy „ucelená politická jednotka“, jindy ale prostý „součet svých členů, kteří se snaží dohodnout za pochodu“. Má, dodával, aby výklad upřesnil, „v jistém smyslu“ federální charakter, ale od federálních států se jednoznačně liší.

Příčiny, proč tomu tak je, necháme stranou, hlavní nesnázi je nejpravděpodobněji stále přežívající politika národního zájmu. Jen upozorním, že je jisté, že od počátku, tj. od prvního projektu Montánní unie, který 9. května 1950 přednesl Robert SCHUMAN, byla evropská integrace zjevným politickým projektem a jako cíl vyhlášovala budoucí federaci.² Plán evropského sjednocení, jenž viditelně představuje zásadní zlom v evropských dějinách, byl už v dílech otců - zakladatelů spjat pevně s odmítnutím staletého evropského principu rovnováhy i hegemonistických ambicí (HAVEL říká: celé známé dějiny Evropy měly charakter diktátu silnějších těm slabším³) a také hledáním nových východisek.

Diskuse o finální podobě evropské integrace, která po více než 45 let byla po výtce hospodářská, jsou na pořadu dne až v naší současnosti, a nemůže v ní chybět ani federalistické hledisko, řekl bych, že je v ní nejviditelnější i nejprogressivnější zároveň, i když není jediné a zdaleka také není bez odpůrců a větších či menších kritiků.

Je pravda, že diskusi o budoucnosti Evropy otevřelo již Mezinárodní Evropské hnutí na svém kongresu v Haagu v květnu 1998 a v Cardiffu v červnu téhož roku, stručně řečeno, žádalo evropskou ústavu a politickou federaci.⁴ Tu hlavní diskusi však musí vést političtí představitelé a veřejnost.

Prvenství i odvaha zároveň patří Joschkovi FISCHEROVI, německému ministru zahraničních věcí, který na Humboldtově univerzitě v Berlíně 12. května 2000 přednesl dnes už vyhlášený projev na téma Od konfederace k federaci.

FISCHERŮV koncept, který především myslí na zájmy a budoucnost mladé generace, je průhledný a srozumitelný. Chce naplnit vizi Roberta SCHUMANA, Jeana MONNETA a Konrada ADENAUERA a přejít od unie států cestou evropské parlamentarizace k evropské federaci, chce tedy evropský parlament, evropskou vládu i ústavodárnou smlouvu. Neznamená to zrušení národních států, v což se jeden čas doufalo, ale naopak jejich zvýraznění a začlenění do připravované federace. Národní státy mají být v jeho pojetí základním stavebním kamenem evropské federace, která tak dokončí evropský integrační proces.

Ve svém projevu má hezkou pasáž, omlouvá se v něm především britské veřejnosti a některým politikům, že používá slovo federace, protože žádné jiné ne našel.⁵ Zdá se, že slovo federace či federativní je v Evropské unii tabu, ostatně, je známo, že slova „federativního typu“ byla na žádost Británie a Francie odstraněna z již hotového textu maastrichtské smlouvy. Také Václav HAVEL v článku, kterým zahajoval diskusi Evropa a my v deníku Mladá fronta Dnes v březnu 2001, navrhoval, abychom nepoužívali názvy jako federace, konfederace či unie, ale nabízel pojem „soustátí“,⁶ přišli se však neuplatnil.

FISCHERŮV projev, ačkoli ho autor přednášel jako čistě osobní a několikrát na to upozornil, vyvolal velkou diskusi a někde, jako např. v Británii, ho sborově odsoudili. 14. dubna 2001 ho v Evropském parlamentu doplnil německý prezident Johannes RAU - svůj projev nazval Přímluva za evropskou ústavu a mj. v něm uvedl: „Pokud transformujeme Evropskou unii na federaci národních států“, to byl vlastně velmi stručně shrnutý FISCHERŮV návrh, „pak zvýšíme demokratickou platnost společného konání a současně zaručíme kompetence národních států“. Uvedl mnoho dalších argumentů pro FISCHERŮV návrh a podpořil jej.

Podobně podpořil FISCHEROVU koncepci německý kancléř Gerhard SCHRÖDER ve svém vystoupení na Evropské radě 14. června 2001 (Úzce zainteresovaní občané a parlamenty). Slovo federace sice nepoužil ani jednou, ale chtěl další rozvoj integrace, širokou a komplexní debatu o budoucnosti Evropy a vyslovil přání, aby členské státy Evropské unie měly i nadále právo předávat Evropské unii další kompetence - myslel tím onen proces, aby ty členské státy Evropské unie, které chtějí společně budovat evropskou politickou moc, měly právo na federativní projekt, takže by - v horším případě - mohla vzniknout i evropská komunita s federální strukturou uvnitř širší, rozvíjející se Evropy; to je ovšem diskutabilní. Mnohem podrobněji a otevřeněji zveřejnil SCHRÖDER německou představu v květnu 2001, když informoval o dokumentu v Německu vládnoucí sociálně demokratické strany. V něm je už výslovně navrhováno organizovat Evropu podle německé nebo americké ústavy jako federální strukturu. Z nynější Evropské komise má vzniknout federální vláda (a nikoli z Evropské rady, jak mnozí navrhuji) a její předseda se má stát budoucím premiérem evropské vlády a spolu s vládou se zodpovídat Evropskému parlamentu. Pravomoci parlamentu mají být rozšířeny tak, aby byl suverénní v otázkách jurisdikce a Rada ministrů se má transformovat v jakousi horní parlamentní komoru. Tento konzistentní obraz Evropy (vlastně federativní projekt vypracovaný do značných podrobností) také spíše vyvolal jakousi minibusní se převážně odmítavou reakcí, bez podmínek a souhlasně ho přijali pouze Belgičané. Zdá se, že narazil na skepticismus národních politiků v Evropě.

I když jsem uvedl jenom tři současné projevy německých představitelů, považuji za nutné konstatovat, že jejich závěry či požadavky plynule vyrůstají z německého poválečného myšlení ohledně budoucnosti Evropy. Autoritou v tomto případě je bezesporu Konrád ADENAUER. Jeho původní argumenty pro širokou a úplnou evropskou integraci jsou dnes již klasické a mají stálou platnost. Na ce-

stu integrace musela poválečná Evropa podle ADENAUERA vstoupit především z následujících důvodů:

aby byla ztlumena rozpínavost Sovětského svazu a komunismu,
aby byly vyrovnány slabiny západní demokracie,
aby mohlo po evropské občanské válce dojít ke spolupráci a smíření,
aby bylo možné překonat staré německo-francouzské nepřátelství,
aby se propojila obnova a blahobytem,
aby byla nalezena nejvhodnější cesta pro obnovu Německa a jeho pevně zařazení do svobodného světa,
aby byl nastolen trvalý mír mezi vládami i národy a
aby se snáze omezilo nebezpečí přehnaného nacionalismu, který přivedl Evropu na samou hranici zániku.

Víme, že ADENAUER byl velký politik, mistr politiky ústupků i vstřícných kroků, který integraci podporoval všemi dostupnými prostředky. Byl zklamán ztroskotáním obranného společenství v roce 1952, v roce 1953 odmítl německé sjednocení za cenu neutrality, Sovětský svaz vnímal jako mocnost představující ohrožení a evropskou integraci chápal jako postupující proces, zprvu jako sen, pak naději a nakonec nezbytnost a vždy pro Evropu i pro Německo zvláště.⁷

Co se týče současnosti, snad se přišli nezmylí, uvedu-li, že Unie opravdu nejlepe funguje tam, kde bylo federalismu už dosaženo, tj. ve svém prvním pilíři a zčásti i ve třetím. A naopak, slabiny jsou tam, kde tomu tak není, tj. převážně ve druhém pilíři, zahraniční a bezpečnostní politice, kde se stále ještě spíše čeká na stanovisko a rozhodnutí amerického prezidenta. Musím ovšem uvést, že zjevnou a největší slabinou současného evropského federalismu je skutečnost, že ho sdílí poměrně málo lidí, politiků i ve veřejnosti. Je to asi tím, že se málo zraje a oceňuje dosažený stav evropského sjednocování a často se i špatně chápí institucionální systém i rozhodovací procedury. Na druhé straně je dobře známo, že federalismus může spolehlivě fungovat jedině s podporou široké veřejnosti a nejlepší zkušenosti s ním se vždy opírají o princip sebeurčení.

Nynější stav diskusí o evropské budoucnosti je takový, že FISCHEROVO vystoupení sice vyvolalo gejzír kritiky, ale dnes se již situace uklidňuje. V lednu 2001 předseda Evropské komise Romano PRODI už FISCHEROVI děkoval „za první vstříplý“, které podnítily diskusi a žádal, aby se v debatě šlo „mnohem dál“. Tony BLAIR ve Varšavě 6. října 2000 varoval před superstátem, ale přál si Evropu jako supervelmoc, francouzský premiér Lionel JOSPIN vyložil 28. 5. 2001 své pojetí „federace států - národů“ a žádal vysvětlit kompetence apod. I náš premiér Miloš ZEMAN se zapojil do diskuse a na Evropské radě 14. června 2001 uzavřel své krátké vystoupení slovy: „Mým ideálem je federální, silná a jednotná Evropa, což není totéž co centralizovaná Evropa.“

Mohlo by se tedy zdát, že pojem federace už není zapovězeným slovem. Jako většina moderních pojmů ani nemá dlouhou historii, vždyť ho vytvořili tvůrci jen o něco více než dvě stě let staré americké ústavy. Chápali federaci tak, že je to „takový politický systém, v němž existují státní orgány v místech (územních obvodech, regionech, provinciích, státech nebo municipalitách) a státní orgány

ústřední, které mohou přijímat konečná rozhodnutí přinejmenším o některých činnostech státu a jejichž existence je zvláštním způsobem chráněna.¹⁸

Důsledky federalismu jsou různé a jeho zastánci v něm vidí způsob ochrany proti ústřední tyranii, cestu ke zvýšení zapojení občanů do různých forem vlády, cestu k povzbuzení inovací i cestu k posílení totožnosti společenství a jejich hodnot. Jeho základním cílem je smířit jednotu s různorodostí, vyvážit různé etnické i národní zájmy, i když to všude jde různě - ve Švýcarsku od svého založení v roce 1848 úspěšně, v Indii či Kanadě dobře, ale s vážnými problémy, Karibská federace je vysloveně neúspěšná. Moderních fungujících federací je ovšem v současnosti přinejmenším devět: Austrálie, Kanada, Brazílie, Německo, Indie, Malajsie, Nigérie, Švýcarsko a USA.

Co se týče Evropy, řekněme spolu s Joschkou FISCHEREM, že to, co potřebujeme, není méně, ale více federalismu. Oceňme v jeho návrhu, že národní stát zůstane základní stavební jednotkou sjednocené Evropy (a zůstane s námi navzdory, neptáje tedy o Evropu regionů), že federalistická ústava přesně a jasně vymezí pravomoci místní, národní a federální a že silnější a pravomocnější demokracie posílí občany i národy a budeme mít co činit se silnějšími demokratickými institucemi, silnějším parlamentem i ústavou. Pro náš stát i národ, jehož zkušenosti z nedávné historie jsou vysloveně negativní a neúspěšné, o čemž svědčí naše osmičková jubilea 1938, 1948 i 1968 a který je příliš malý počtem i rozlohou, je důsledný federalismus jediné řešení, jak si zabezpečit důstojné místo v evropské soustavě představované silnou, demokratickou a federální Evropskou unií. Pouhá zóna volného obchodu jako výsledek hospodářské integrace nám požadavky aktivní součinnosti nemůže naplnit. Mimo Evropskou unii nedoženeme Evropu nikdy, a budeme jako chudáci vedle prosperujícího společenství, to je snad nejzřejmější argument. Jen v rámci velkého celku můžeme držet krok se světem, vyrovnat se s globalizací a eventuelně i s hrozbami, jimž nám hrozí námi ohrožovaná příroda. Část své suverenity proměňme v podíl na suverenitě velkého celku. Není snad vůbec žádných pochyb o tom, že na členství v Evropské unii máme jakýsi morální nárok (a promarnit ho můžeme jen my sami), jsme v Evropě víc jak tisíc let, naše kultura, i když především vznikla prolínáním českého, německého a židovského prvku, je nespornou součástí společného evropského dědictví.

Pro FISCHERA, z něhož jsem především vycházel, mám na závěr ještě jedno ocenění. Na podzim 2001 ho podpořil i Jacques DELORS, bývalý předseda Evropské komise, který je znám jako otec eura. Řekl o něm, že je na „dobré cestě“ a že je třeba diskutovat jen o nuancích. Za cíl a ideál evropské integrace považuje i DELORS „svazek evropských států ve formě federace“ a je přesvědčen, že budoucnost Evropské unie je ve federaci národních států.¹⁹

A na úplný závěr bych měl poslední poznámku, v diskusi, která už má poměrně velký rozměr a bude jistě umocněna Konventem, který už začal pracovat (a bude doplněn dalšími „konventy“ proevropských sil, včetně mladých federalistů), je většina pozornosti věnována politickým strukturám. Je to pochopitelné, ale nás - převážně učitele - by také mohl zajímat kulturní rozměr. I z hlediska

kultury je Evropa v tradicích i výsledcích jednotná i různorodá zároveň, nadvláda nacionalismu, někdy až přehnaného, vyhnala jednotící tradice až mimo veřejnou pozornost. Mělo by být naším společným zájmem preferovat jednotu, přispívat ke tvorbě a hlavně životu společné evropské identity, už proto, že nacionalismus jí zasadil těžké rány. HAVEL měl ve Štrasburku 16. února 2000 pravdu, když uvedl, že pojem evropanství není pro Evropany tak známý a že nad ním zatím málo přemýšlejí. I to je úkol pro nás pro všechny a asi i smysl našeho zasedání.

Děkuji vám za pozornost.

Poznámky:

¹ Anthony Giddens: Sociologie, Praha 1999, str. 351.

² V přijaté deklaraci stálo mj.: „Tím, že bude zavedena společná základní výroba a bude vytvořen nový Vysoký úřad, jehož rozhodnutí bude závazné pro Francii, Německo a pro další země, jež se k nim připojí, vzejde z tohoto návrhu první konkrétní základ Evropské federace, jež je nezbytná pro udržení míru.“ Viz Pascal Fontaine: Nová idea pro Evropu - Schumanova deklarace, Praha 2001, str. 21 - 22.

³ V. Havel: Identitu nám nikdo zvenčí nemůže vzít, in: Mladá fronta dnes 24. 3. 2001. Havel tímto článkem zahájil diskusi Evropská unie a my. Hovořil o sjednocení jako o „bezprecedentní šanci“, dosavadní dějiny Evropy popisoval jako neuspokojivé a vyvozoval z toho požadavek „vnitřně uspořádat Evropu na nových principech“.

⁴ Friedrich - Ebert - Stiftung uspořádal na téma budoucnosti Evropy kulatý stůl v Praze v březnu 2000. Tam byl předložen materiál Jean-Guy Girauda z Mezinárodního Evropského hnutí na téma Budoucnost Evropy. Začíná větou: „Evropský kongres, sponzorovaný Evropským hnutím od 8. - 10. 5. 1998 v Haagu dosáhl těchto závěrů: je potřeba zahájit debatu k vyjasnění budoucnosti Evropy“. 29. 5. 1999 vydalo Mezinárodní Evropské hnutí další výzvu: „Cíl roku 2002: výzva k znovuzahájení Evropské unie“, čímž se rozuměla snaha zintenzivnit politickou integraci.

⁵ Zmíněný pasáž zní: „Říkám-li to všechno, myslím také na naše přátele ve Spojeném království, protože vím, že termín federace je mnohým Britům značně proti mysli. Dosud se mi však nepodařilo nalézt nové slovo. Opravdu nerad používám slova, která někomu vadí.“ Tento a další projev evropských politiků k tématu budoucnost Evropy najde zájemce v publikaci Evropská unie a její rozšíření, usp. V. Veber a K. Vít, kterou Evropské hnutí v edici Za svobodu a demokracii, sv. II vydá ještě v tomto roce (je v tisku).

⁶ V již citovaném článku v pozn. č. 3 též V. Havel navrhuoval, aby nové „soustátí“, které definoval jako „složitý proces, završený vytvořením nadnárodních institucí, které převezmou výkonné a zákonodárné pravomoci“, bylo založeno „na principu skutečné spravedlnosti, rovnoprávnosti, principu sdílených společ-

ných hodnot a zároveň účtů k svébytnosti a identitě různých obcí, společenství, profesí, regionů, států a národů“.

⁷ O Adenauerovi viz Konrad Adenauer - 125. výročí narození, Konrad - Adenauer - Stiftung, Praha 2001.

⁸ Cituji podle Jamese Q. Wilsona: Jak se vládne v USA, Praha 1995, str. 31. Definice je převzata z publikace Handbook of Political Science (sv. 5, str. 101) z roku 1975.

⁹ Viz J. Delors: Budoucnost Evropské unie je ve federaci národních států, Úvahy o budoucnosti Evropy - příloha Mezinárodní politiky 2001, č. 9, str. 10n. Delors tvrdí, že „federální systém je jediný způsob, který umožňuje evropským zemím jednat společně“. Svě osobní důvody pro vlastní angažovanost vysvětlil následovně: „Byl jsem Evropanem už v roce 1945, protože jsem považoval za nesmyslné ty francouzsko-německé války. Mým cílem jako dvacetiletého mladíka byl mír. Nyní si myslím, že Evropa spočívá na čtyřech základech: na Evropě židovsko-křesťanské, na řecké demokracii, římském právu a osvícenství. To je Evropa, kterou podporuji. Dal jsem se do boje za tuto Evropu v šedesátých letech, když jsem se stal vysokým úředníkem. Předtím jsem byl odborářem. Pak jsem si řekl, že je třeba pro Evropu něco udělat. Budu bojovat do mého posledního dechu pro to, aby Evropané nepřestali usilovat, aby něčím ve světě byli. Neboť si myslím, že evropský model, náš pluralismus, náš způsob vidět věci v Čechách stejně jako ve Francii, jsou dobré. Není třeba je odmítat. Je třeba bojovat za tuto Evropu, protože existuje v našem světě a má mu co říct. Nechceme svět ovládnout, ale nechceme také být z něho odmrstěni. Právě proto je třeba mít jednotnou Evropu, nejen Evropu integrovanou, jak o ní sní federalisté včerejška, ale federaci národních států se svými společnými cíli, mocnou v akci a příkladem jako společnost.“

Česká republika, Spolková republika Německo a evropská integrace v českém veřejném mínění

Karel Vít

Veřejné mínění, jako ve společnosti rozšířený soubor názorů, postojů a hodnocení týkajících se společenských otázek¹ je zajištěn dimenzí relevantní při zkoumání vývoje bilaterálních vztahů dvou států. Jeho stav, zjišťovaný v průzkumech veřejného mínění je bezesporu jedním z regulátorů chování jednotlivců i skupin každé společnosti. Je zapotřebí již na tomto místě zdůraznit nutnost odlišovat veřejné mínění jako takové od kritérií, kterými je oceňováno (v našem případě průzkumy veřejného mínění). Současně je však vhodné akceptovat vztah mezi těmito kritérii a veřejným míněním, neboť při neexistenci takovýchto kritérií by bylo velmi sporné, zda je vůbec možno o veřejném mínění jako určité nezávislé síle hovořit².

Nezpochybnitelně silné postavení dotazování coby vyšetřovací techniky, obvyklé pro empirický výzkum ve společenských vědách, v policy analysis³ dává relevanci hodnocení úrovně veřejného mínění zjišťované těmito metodami.

Politologie zkoumá utváření a působení veřejného mínění v oblasti politiky a v tomto kontextu je nutné analyzovat jeho vztah v kontinuální návaznosti na česko-německé vztahy a ve vazbě na roli Německa v evropské integraci, zejména s ohledem na Českou republiku a mínění jejích občanů o postavení Německa v celém procesu.

V následujících konstatováních i analýzách vycházím z průzkumů veřejného mínění provedených renomovanými agenturami, zejména Centrem pro výzkum veřejného mínění AV ČR (viz poznámka u konkrétních údajů) od roku 1993, tedy od vzniku České republiky. Za hlavní dimenze celé problematiky jsem vymezil následující:

- 1) obecný pohled na vztah Čechů a Němců a na povahu změny vztahů vždy za uplynulý rok
- 2) česko-německá deklarace jako významný dokument česko-německých vztahů v polistopadových vztazích a jeho hodnocení
- 3) problematika sudetských Němců jako otázka minulosti, která je faktorem významně ovlivňujícím současné česko-německé vztahy
- 4) integrace do Evropské unie měřená přínosem SRN k pozitivnímu vývoji tohoto procesu
- 5) postavení Německa mezi ostatními státy

Obecný pohled na vztah Čechů a Němců

Při hodnocení česko - německých vztahů je nutno poznamenat vztah k Německu jako takovému, a k Německu jako součásti společenství vyspělých

západních zemí. Mezi těmito dvěmi „platformami“ je viditelný rozdíl, z pozitivního hlediska ve prospěch té druhé. Orientaci na vyspělá západní země, mezi nimiž Německo činí jako zásadní faktor jak v budování mezinárodněpolitického postavení ČR po rozdělení, kdy bezesporu došlo k jejímu výraznému oslabení, považuje velká část občanů za zcela nezpochybnitelnou. Tento jednoznačný postoj je dle mého názoru kontinuální součástí pozitivního hodnocení vztahů Čechů a Němců (tabulka č. 1). Současně je protipólem nikoli pozitivního pohledu na postavení Německa coby prvořadého spojení bez akcentace celoevropského významu a v rámci jeho vymezení jako samostatného subjektu mezinárodních vztahů.⁴

V hodnocení vztahů Čechů a Němců, jak jsem již předeslal v předchozí části, je možno konstatovat kontinuitu pozitivního hodnocení, ve které vyčnívá rok 1996, kdy, pravděpodobně v souvislosti s přípravou česko-německé deklarace, došlo k výraznému poklesu pozitivních hodnotních tvrzení (zde mám na mysli odpovědi „velmi dobré“ a „spíše dobré“). Pokles kladného vnímání vztahů (v prvním šetření roku 1996 se oproti počátku roku 1995 jedná o pokles o 23%, v dalším šetření dochází k mírnému vzrůstu, jednoznačně potvrzeného všemi šetřeními od roku 1997) byl současně doprovázen nárůstem těch, kteří hodnotili vztahy jako špatné (hodnocení jako „spíše špatné“ či „velmi špatné“ zastávalo v roce 1995 22% a o rok později došlo téměř k zdvojnásobení na 42%).

Ze strany občanů ČR je patrné vyjádření nesouhlasu s otevřením otázek spojených s minulostí (viz diskuse před přijetím deklarace) a současně optimistický pohled na vzájemné vztahy po uzavření deklarace. Postupný nárůst pozitivního vnímání vzájemných vztahů jen potvrzuje hodnocení deklarace jako „opatrně formulované a politické tečky za minulostí a dvojtečky před budoucností“. Reálný a očekávaný pozitivní dopad deklarace se projevil hned v následujících průzkumech a vzdálenost od let 1996 - 1997 ho pouze umocňuje.

Diferenciace odpovědí dle politické příslušnosti

Z hlediska analýzy diferenciace odpovědí dle politické orientace respondentů (tabulka č. 2) považuji za podstatné jednoznačně potvrzené pozitivnější naladění pravicově orientovaných občanů. Nárůst pozitivně hodnotících hlasů se však projevil mezi příznivci všech politických stran. V roce 2001 je možno u všech stran, které někdy měly či mají vládní odpovědnost - US, ODS, ODA, KDU-ČSL, ČSSD - sledovat téměř shodný podíl hlasů kladně hodnotících vztahy Čechů a Němců. Tento výsledný posun je nutno zdůraznit zejména u České strany sociálně demokratické, kdy v roce 1996, tedy při přípravě česko-německé deklarace, měla vláda důvěru pouze 43% možných voličů ČSSD⁵. Bez povšimnutí nelze nechat ani možnou souvislost postupného pozitivnějšího naladění potenciálních voličů ČSSD a očekávání zlepšení vzájemných vztahů zejména v souvislosti s nástupem SPD k moci v Německu.⁶ Vedle ČSSD je třeba upozornit na KDU-ČSL, kdy kladně naladěné hlasy jejích potenciálních voličů byly na počátku roku 1996 také pod hranici 50% a nárůst je zcela v souladu s linií její německé politiky, vy-

cházející z principů česko-německé deklarace. Ačkoli i u KSČM je možno postihnout nárůst pozitivního hodnocení česko-německých vztahů, celkově nízká podpora je v intencích nesouhlasu KSČM se základním dokumentem česko-německých vztahů, tj. česko-německou deklarací z r. 1997.

Tabulka č. 1

„Jaké jsou podle Vás současné vztahy Čechů a Němců?“ (v %)

	1995	1996	1996	11/1996	11/1997	2/1999	2/2001	2/2001 ⁶
Velmi dobré	3	1	1	3	7	1	15	9
Spíše dobré	65	44	49	54	57	67	62	67
Spíše špatné	21	38	29	29	18	18	12	14
Velmi špatné	1	4	5	3	3	1	2	1
Neví	10	13	16	11	15	13	9	9

Tabulka č. 2

Podíl hlasů kladně hodnotících vztahy Čechů a Němců u příznivců jednotlivých stran (v %)¹⁶

	2/1996	8/1996	11/1996	11/1997	2/1999	2/2001
US	-	-	-	-	86	86
ODS	63	70	73	82	81	85
ODA	60	61	63	82	-	86 ¹⁷
KDU-ČSL	45	53	63	71	77	86
ČSSD	40	41	60	61	66	79
KSČM	22	35	30	32	42	56
SPR-RSČ	-	-	-	46	-	-

Kvalitativní změna vztahů v uplynulém roce

Obecný pohled na úroveň vzájemných vztahů dvou středoevropských států je dobré konfrontovat s pohledem na kvalitativní změny vždy z předchozím rokem. Průzkumy veřejného mínění tohoto typu byly prováděny od roku 1994 (tabulka č. 3). Navzdory možné disharmonii mezi zájmy České republiky i Německa po rozdělení států¹⁸ se v letech 1994 - 1995 téměř polovina občanů domnívala, že ve vztazích mezi ČR a SRN je možné sledovat pozitivní vývoj. Relativně většina se přiklonila k tomuto hodnocení a v menšině tak zůstali ti, co byli přesvědčení o nezměněném charakteru těchto vztahů.

V naprostém souladu s obecným hodnocením vzájemných vztahů se i v takto kladené otázce projevil v roce 1996 strmý pokles pozitivních hodnocení, který je možno charakterizovat jako dominanci pohledu, že vztahy „zůstávají stejné“ (45 % oproti 30 % v roce 1994 a 37 % v roce 1995) a výrazný vzestup hodnocení zhoršení vztahů (26 % oproti 9 % v roce 1994 a 8 % v roce 1995) a současně pokles hlasů, považujících vztahy za lepší a to na méně než polovinu (14 % oproti 49 % v roce 1994 a 46 % v roce 1995). Uvedený vývoj nelze vnímat opět jinak než jako obavy z restauračních či revizionistických požadavků, které nebyly ojedinelé v průběhu přípravy česko-německé deklarace. Citlivost občanů na přebročení „pozic, za které nelze jít“ se projevila především v poklesu optimistického hodnocení vzájemných vztahů.

Jistý optimismus, spojený zejména s akceptací deklarace jako možného „tečky za minulostí“ německou stranou, je dle mého názoru potvrzený většinovým hodnocením vztahů jako nezměněných (45 % v r. 1996 oproti 30 % v roce 1994 a 37 % v roce 1995). Pokud lze o mírném optimismu vůbec hovořit a výsledky totožného šetření v roce 1999 ho potvrzují (nárůst hlasů hodnotících vztahy jako lepší se na 30 %, rasantní pokles negativně hodnotících z 26 % v roce 1996 na 6 % v tomto roce), je dle mého názoru především výsledkem již jinak a na jiném místě formulovaného multilaterálního charakteru vzájemných vztahů zejména s ohledem na gradaci přístupového procesu do Evropské unie. Úspěch procesu je z pohledu občanů České republiky spojen s pozitivním vývojem česko-německých vztahů.

„Politická orientace“ odpovídná změnu kvality vztahů ČR a SRN je zcela v relaci s analýzou stranických preferencí v obecném pohledu na vzájemné vztahy (tabulka č. 4).

Tabulka č. 3

„Řekl byste, že v uplynulém roce se vzájemné vztahy České republiky a Německa...“ (v %)

	zář. 1994	únor. 1995	únor. 1996	únor. 1999
Rozhodně zlepšily	9	9	2	3
Spíše zlepšily	40	37	12	27
Zůstaly stejné	30	37	45	52
Spíše zhoršily	9	8	26	6

Tabulka č. 4.

Podíl hlasů optimisticky vypovídajících o vývoji vztahů České republiky a Německa u příznivců jednotlivých politických stran (v %)²³

	1994	2/1999
US	-	46
ODS	24	39
ODA	-	-
KDU-ČSL	11	37
ČSSD	8	25
KSČM	-	15

Česko - německá deklarace (1997)

V dosavadních rozbořech průzkumů veřejného mínění byla již několikrát zmiňována česko-německá deklarace²⁴, a proto není zajisté překvapením, že názor veřejnosti na toto téma byl jedním z předmětů dotazování (tabulka č. 5).

„Oslavovaná a občas i tvrdě kritizovaná“²⁵ deklarace byla přijímána jako krok k „novým“ vztahům. Její význam byl spojován především s uzavřením otázek minulosti vzájemných vztahů a současně zbavení se tak této zátěže. Také však s vytvořením pravdivého a oboustranně přijatelného dokumentu, který by mohl být základem česko-německých vztahů ve sjednocené Evropě. Současná diskuse o Benešových dekretrech může být považována za pokračování konstatování Helmutha Kohla (po podpisu deklarace) o otevřenosti majetkoprávních otázek²⁶ a je potvrzením faktoru času jako „prověřujícího elementu“ ve vztahu k hodnocení deklarace.

V návaznosti na přijetí důvodu negativních posunů v průzkumech veřejného mínění v době přípravy deklarace (zejména v roce 1996) a na ně navazující očekávání právního účinku deklarace na majetkové nároky sudetských Němců, lze sledovat poměrně optimistický pohled na její dopady. Zejména v roce 1995 se jeví jednoznačnou profilace optimistického vnímání následků přijetí uvedeného dokumentu. Po průzkumech během přípravy deklarace (v únoru, srpnu a listopadu 1996) dochází těsně před podpisem k návratu k hodnotám roku 1995 (35 % věřilo v lednu 1997 ve zlepšení vzájemných vztahů pod vlivem přijetí deklarace; v roce 1995 to bylo 37 %). K tomuto vývoji přispěl zásadním podílem zejména článek IV. deklarace, který vyjadřuje odhodlání obou stran, že „nebudou zatěžovat své vztahy politickými a právními otázkami pocházejícími z minulosti“. Tímto důvodem lze vysvětlit i názory na dopad deklarace téměř rok po podpisu (tabulka č. 6), kdy většina respondentů považují úroveň vztahů po podpisu deklarace za totožnou s obdobím před tímto aktem. Toto hodnocení je logické zejména z budoucího charakteru deklarace, jejíž dopad nebylo možno vnímat bezprostředně

po podpisu. Podstatné je, že počet těch, kteří považují deklaraci za důvod zhoršení vztahů (5 %), je zcela v souladu s těmi, kteří deklaraci již před jejím vznikem nevěřili (mezi 6 % až 8 % respondentů se vyslovovalo, že deklarace (může) česko-německé vztahy ovlivnit nepříznivě). To, že tento počet nenarostl, je jistým dokladem rozložení pozitivní a negativní naladěných občanů ve vztahu k česko-německým vztahům.

„Smitovací geometrie“²⁰ deklarace našla svůj obraz i ve vyjádření pohledu na vstřícnost jednotlivých stran jednání o deklaraci (tabulka č. 7). Pokud 37 % občanů považovalo vstřícnost české a německé strany za rovnoměrně rozdělenou, jde o doklad určitého posunu. Je nutno připomenout, že téměř polovina respondentů (48 %) hodnotí jako vstřícnější českou stranou, nicméně předchází údaj staví toto jednostranné (ač většinové) hodnocení do zcela nové, řekněme „spravedlivější“ dimenze.

Tabulka č. 5

Připravovaná společná deklarace vlád České republiky a Německa (v %)²¹

	8/1995 ²²	2/1996 ²³	8/1996 ²⁴	11/1996 ²⁵	1/1997 ²⁶
může přispět ke zlepšení česko-německých vztahů	37	28	29	32	35
tyto vztahy příliš neovlivní	25	36	30	31	37
může česko-německé vztahy ovlivnit nepříznivě	8	7	7	6	6
jiná odpověď	-	2	3	3	3
neví	-	18	18	19	18 ²⁷
nezajímá se	31	9	13	9	-

Tabulka č. 6

Názory na dopad česko-německé deklarace na vzájemné vztahy²⁸ (v %)

	1/1997
zlepšily	6
zůstaly na stejné úrovni, jako před podpisem	62
došlo k jejich zhoršení	5
neví	17
nezajímá se	10

Tabulka č. 7

Otázka vstřícnosti jednotlivých stran jednání o deklaraci²⁹ (v %)

	1/1997
česká strana více vyšla vstříc	48
obě strany si vyšly vstříc stejně	37
německá strana více vyšla vstříc	2
žádná ze stran neudělala vstřícný krok	6
nedokázalo posoudit	7

Problematika sudetských Němců

Jak napovídají předchozí průzkumy veřejného mínění i názory na důvody postojů českých respondentů, politické a právní otázky pocházející z minulosti byly po celé období po listopadu 1989, resp. vzniku republiky v roce 1993, důležitým faktorem vývoje vzájemných vztahů. V česko-německém dialogu je v této souvislosti nezastupitelné postavení sudetoněmeckého problému.

V jedné rovině byly kladeny otázky směřující k hodnocení odsunu německého obyvatelstva po druhé světové válce (tabulka č. 8 a 9) a v rovině druhé byly zjišťovány postoje občanů k problematice možného odškodnění či jednání se sudetoněmeckou reprezentací (tabulka č. 10 a 11).

V názoru na poválečný odsun německého obyvatelstva je možno konstatovat naprosto většinovou shodu nad jeho **správností** (odpověď, že tento odsun byl „správný“ či „spíše správný“ zastávalo v průzkumech v roce 1993 76 % a v roce 1995 74 %). Je třeba podotknout, že čtvrtina z tohoto počtu souhlasí s tímto hodnocením váhavě. Stejná shoda, i když zdaleka ne již takto vysoká a jednoznačná, panovala v průzkumech v letech 1992, 1995 a 2001 nad jeho **spravedlností** (za „spravedlivý“ ho považovalo v těchto letech 55 %, 52 % a 47 %). Pokles pozitivního hodnocení je dle mého názoru výsledkem počínající diskuse všech aspektů tohoto historického vývoje, které bezesporu nevyznívají nikterak jednoznačně. Je tedy možno říci, že historická odůvodněnost a správnost, která se v odpovědích objevuje, neznamená spravedlnost tohoto aktu. Tento fakt je spolu se silně vyjádřenou snahou udělat tlustou čáru za minulostí, byt' v jistém smyslu nespravedlivou (odpověď v tomto smyslu (tabulka č. 9) dala v uvedených letech téměř čtvrtina občanů) je jedním z předpokladů vidění česko-německých vztahů pohledem do budoucnosti spíše než do minulosti. K těmto dvěma průzkumům je nutno zdůraznit fakt, že počet těch, kteří odsun považují za zcela správný (49 %) je přibližně odpovídající počtu těch, kteří ho považují za spravedlivý (55 %, 52 % a 47 %) neboť v tomto dotazu není odpověď „spíše spravedlivý“. Tento fakt hovoří o jasném, mírně nadpolovičním limitu těch, kteří vnímají jednostranné tento akt. Názor, který hodnotí odsun jako spravedlivý je zároveň mnohem silnější u osob nad 45 let.

Současně je z hlediska této záležitosti na místě připomenout jednoznačný vztup těch, kteří ho považují za negativní. V letech 1993 a 1995 je tato otázka skryta v hodnocení odsunu jako nesprávného (10 % a 7 % v uvedených letech) či nespravedlivého (v letech 1992, 1995 a 2001 takto hodnotilo odsun 30 %, 28 % a 31 %). Navzdory tomuto faktu i nejnovější průzkumy z poslední doby dokazují jasnou neochotu jakkoli měnit důsledky přijetí dekretů³⁷.

Nadpoloviční většina respondentů se v roce vzniku České republiky shodla na tom, že nikdo z odsunutých Němců by neměl být odškodněn. Ne tak jednoznačný, nicméně do logiky uvažování o této historické události, se mi jeví postoj k jednání se sudetskými Němci. Mezi lety 1993 až 1995 mírně pokleslo množství zastánců jednání s touto skupinou obyvatel SRN. To však nikterak nepochybňuje poměrně kontinuální postoj k historickým základům vzájemných vztahů Čechů a Němců, který je navíc v rámci již zmíněného konsensuálního pohledu podpořen poklesem množství zastánců stanoviska „rozhodně nejednat“.

Tabulka č. 8

Hodnocení odsunu sudetských Němců z našeho území³⁸ (v %)

	7/1993 ³⁹	3/1995 ⁴⁰
zcela správný	49	49
spíše správný	27	25
spíše nesprávný	7	6
zcela nesprávný	3	1
nedokázalo posoudit	14	13
nezajímá se	-	6

Tabulka č. 9

Hodnocení spravedlnosti odsunu sudetských Němců z našeho území⁴¹

	3/1993 ⁴²	7/1995 ⁴³	2/2001 ⁴⁴
byl spravedlivý	55	52	47
byl nespravedlivý, je třeba se za něj omluvit	6	3	6
byl nespravedlivý a je třeba se za něj nejen omluvit, ale postižené i odškodnit nebo jim vrátit majetek	1	1	2
byl nespravedlivý, ale za minulost je třeba udělat tlustou čáru	23	24	23
Dotázaný neví	15 ⁴⁵	12	11
Nezajímá se	-	8	11

Tabulka č. 10

Názory na to, koho z odsunutých sudetských Němců by měla ČR odškodnit⁴⁶ (v %)

	6/1993 ⁴⁷
odškodnit by se měli všichni	1
jen ti, kteří byli odsunuti neprávem	15
jen ti, kterým bylo ublíženo v průběhu odsunu	14
Nikdo z nich by neměl být odškodněn	55
neví, nezajímá se	15

Tabulka č. 11

„Domníváte se, že by se mělo jednat se sudetskými Němci?“ (v %)

	7/1993 ⁴⁸	7/1995 ⁴⁹
rozhodně ano	6	5
spíše ano	20	18
spíše ne	23	31
rozhodně ne	39	31
nedokázalo posoudit	12	15

Německo a evropská integrace

Výše uvedený význam Spolkové republiky Německo pro náš poměr k Evropské unii se nemohl neodrazit ve volbě otázek dalších průzkumů veřejného mínění zejména z posledních dvou let, kdy dochází postupným jednáním k precizování podmínek, za kterých Česká republika vstoupí do Evropské unie. Jak napovídá loňské jednání o kapitole „volný pohyb osob“, je tato oblast citlivá zejména ve vztahu k SRN, které spolu s Rakouskem bylo státem žádajícím přechodné období na plné uplatnění této svobody.

Průzkumy z loňského roku zjišťovaly odůvodněnost obav ze strany Německa na základě analýzy postojů českých občanů. O těch je možné zopakovat staré známé pravdy, mezi kterými ční zejména malý zájem o práci po vstupu do EU obecně a na druhou převaha zájmu pracovat v Německu u těch, kteří o práci mimo ČR vůbec uvažují (tabulka č. 12 a 13). Obecný zájem pracovat v zahraničí po vstupu do EU se meziročně v letech 2000-2001 rozhodně nezvýšil (22 %) a naopak došlo k nárůstu těch, kteří nemají zájem pracovat v zahraničí ani v případě, že dostanou takovou nabídku (ze 33 % na 45 %). Tento posun, jak je patrné z tabulky, byl způsoben přesunem preferencí mezi jednoznačným odmítnutím práce v zahraničí a odmítnutím v případě nabídky takové práce.

Vedle dotazů na konkrétní problematiku se středem zájmu stala též otázka podpory našeho vstupu jak ze strany Evropské unie jako celku, tak ze strany jednotlivých jejích členů. Průřezový graf, který zobrazuje pohled na podporu Evropské unie jako celku přistoupení ČR (graf č. 14) ukazuje, že při posledním měření byla téměř polovina respondentů (48 %) přesvědčena, že EU má zájem o přijetí naší republiky. Počet respondentů takto pozitivně vzhlížejících k podpoře EU našemu vstupu se od pololetí r. 2001 zvýšil, nicméně ve vztahu k období po započatí rozhovorů o vstupu se stále ještě jedná o pokles, který je spojen dle mého názoru s postupným procesem otvírání kapitol z vnitropolitického hlediska velmi citlivých. Změna pozitivního pohledu se současně zrcadlově odráží v úbytku postojů skeptických, které stále tvoří více než třetinu respondentů.

Názor na podporu ze strany EU jako celku je možno doplnit v souladu s tématem celého příspěvku názorem na podporu ze strany Spolkové republiky Německa a Rakouska (tabulka č. 15). V názorech na přístup těchto dvou států byl již v září bezesporu ovlivněn problémem jaderné elektrárny Temelín (ve vztahu k Rakousku) či resentimentů minulosti. Podle názoru 48 % (resp. 35 % v případě Německa) respondentů sdílí výhrady k našemu vstupu, prezentované v tisku alespoň polovina obyvatel. Menší než poloviční část obyvatel je to podle 37 % respondentů (49 % v případě otázky týkajících SRN). Podstatně méně občanů, než v případě Rakouska, posuzuje projevy kritiky jako většiny (15 % na rozdíl od Rakouska, kde to bylo 24 %).

Ve vztahu k Rakousku je možno konstatovat, že situace není zdaleka tak špatná, jak se čeští respondenti domnívají, neboť výsledky šetření provedené v Rakousku v únoru 2002 hovoří o tom, že navzdory masivní protičeské kampani v rakouském tisku se podpora vstupu ČR ze strany Rakouska dostala poprvé nad 51 %.

Pohled stávajících členů Evropské unie tak, jak ho vnímají občané kandidátských zemí (v tomto případě České republiky, Maďarska, Polska, Rumunska a Slovenska) byl součástí průzkumu, který byl uskutečněn na konci roku 2001 v uvedených státech. Představoval hodnocení pozitivního či naopak negativního vztahu stávajících členských zemí k přijetí nových členů (tabulka č. 16 a 17).

Za hlavní znaky tohoto průzkumu je možno počítat především shodu všech států na tom, že Německo je zařazováno nejčastěji mezi ty, kteří rozšíření EU o nové státy střední a východní Evropy podporují. Významně pozitivně je v tomto smyslu hodnocena Francie, která je v případě našeho státu a Polska na druhém místě, nahrazená u Slovenska a Maďarska Rakouskem. O Rakousku je možno konstatovat, že je současně nejčastěji hodnoceno jako stát s nejvíce výhradami. Toto hodnocení je, v souladu s vývojem česko-rakouských vztahů v České republice zvýrazněno překonávající mínění v ostatních kandidátských zemích. V ČR je i Německo poněkud více než v ostatních zkoumaných zemích považováno za stát s výhradami.

Tabulka č. 12

Úmysl pracovat v Německu po vstupu do Evropské unie*

	5/2001
V Německu	43
V Anglii	14
V Rakousku	11
Ve Francii	6
v Itálii	3
Ve Španělsku	3
V Irsku, Holandsku	2
Někde v EU	4
Mimo EU	3
Neví, jiná odpověď	11

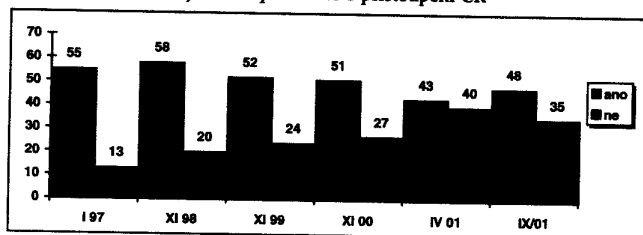
V %, odpovědi těch, kteří mají určitě nebo spíše v úmyslu vyhledat práci v zahraničí či využít vhodné nabídky - tj. 22 % respondentů.

Tabulka č. 13

Zájem pracovat v zemích EU po vstupu ČR do EU³¹ (v %)

	9/2000	5/2001
Ano, rozhodně se o to pokusím	4	4
Ano, asi se o to pokusím	7	8
Měl bych zájem, kdyby mi to někdo nabídl, ale sám nic hledat nebudu	11	10
Je na to příliš brzy	12	10
Ne, asi nebudu mít zájem	27	17
Ne, rozhodně nebudu mít zájem,		
i kdybych dostal nabídku	33	45
Nevím	6	6

Graf č. 14

Zájem Evropské unie o přistoupení ČR²

Velikost náhodné statistické chyby je + - 3 %. Dopočet do 100 % u každé dvojice údajů je odpověď „neví“.

Tabulka č. 15

Sdílení výhrad k našemu vstupu do EU
ze strany obyvatel Německa a Rakouska dle názoru občanů ČR²

	V Rakousku	V Německu
Prakticky všichni obyvatelé	3	2
Většina	24	15
Asi polovina	21	18
Menší část obyvatel	29	32
Jen velmi malá část obyvatel	8	17
Neví	15	16

Tabulka č. 16

Podpora rozšíření EU v členských státech očima veřejnosti
v kandidátských zemích⁴

Které země nejvíce podporují vstup Vaší země do EU? (údaje v %)

	CZ	HU	PL	RO	SVK
Belgie	16	8	24	8	12
Dánsko	11	4	10	4	6
Finsko	8	10	3	2	4
Francie	43	20	37	56	23
Holandsko	12	10	15	7	6
Irsko	4	1	1	1	1
Itálie	13	16	13	20	16
Lucembursko	3	2	2	1	2
Německo	45	52	64	35	36
Portugalsko	5	3	2	2	2
Rakousko	6	29	8	7	28
Řecko	7	2	2	5	4
Španělsko	14	5	13	8	4
Svédsko	15	9	15	2	7
Velká Británie	29	15	17	19	11

Tabulka č. 17

Které země mají proti vstupu Vaší země do EU největší výhrady (údaje v %)

	CZ	HU	PL	RO	SVK
Belgie	8	5	8	7	11
Dánsko	5	9	7	7	4
Finsko	3	4	5	4	4
Francie	6	17	16	2	7
Holandsko	3	8	7	5	4
Irsko	8	11	11	7	5
Itálie	7	7	11	6	4
Lucembursko	5	3	4	3	2
Německo	33	6	15	13	16
Portugalsko	5	9	10	5	3
Rakousko	80	22	35	18	26
Řecko	6	11	12	5	3
Španělsko	4	11	13	6	3
Svédsko	3	7	7	11	4
Velká Británie	16	14	24	16	23

Poznámky:

- ¹ Adamová, K.; Křížkovský, L.; Douša, J.; Šoušová, J.: Politologický slovník. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 262.
- ² Scruton, R.: Slovník politického myšlení. Brno: Atlantis, 1999, s. 174.
- ³ Fiala, P.; Schubert, K.: Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis. Brno: Barrister & Principál, 2000, s. 41.
- ⁴ Toto konstatování dokládám výsledky šetření IVVM č. 95-06, kde ve dnech 1.-7. 6. 1995 bylo dotazováno 998 osob reprezentujících obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let. Na otázku „Se kterými státy by měla ČR hlavně spolupracovat?“ odpovídala většina občanů (30%) tak, že jmenovala vyspělé západní země. Německo uvedlo samostatně 7 % dotázaných. Obdobně dotazování odpovídali na otázku „Ve kterých zemích by, podle vašeho názoru, měla ČR především vidět zahraničního spojence?“. Čerpáno ze zprávy z tohoto průzkumu, vydané 12. 7. 1995.
- ⁵ Miroslav Kunštát: Německo a Česká republika. In: Handl, V.; Hon, J.; Pick, O.: Vztahy SRN ke státům střední Evropy. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998, s. 210.
- ⁶ Tisková zpráva k výzkumu IVVM č. 96-11, vydáno 25.11. 1996.
- ⁷ Miroslav Mareš v kapitole o zahraniční politice ČR v knize „Zahraníční politika politických stran v České republice, Maďarsku, Polsku a na Slovensku“ (Brno: MPU, 2000) zmiňuje vnitrostraničský materiál ČSSD „Pragmatický posun aneb k volební a politické strategii ČSSD“, vypracovaný počátkem roku 1994, kde se objevila myšlenka, která vzbudila největší pozornost až v roce 1998, totiž domněnka o zlepšení vztahů s Německem po vítězství SPD (s. 22 uvedené knihy).
- ⁸ Informace o výsledku tohoto průzkumu veřejného mínění čerpány z přehledu v rámci průzkumu IVVM č. 96-02. V únoru 1995 byla tato otázka IVVM pokládána poprvé (viz informace ve výzkumu IVVM č. 96-08).
- ⁹ Tisková zpráva. Výzkum IVVM, č. 96-02, probíhal ve dnech 2.-7. 2. 1996. Dotázáno bylo celkem 996 osob reprezentujících obyvatelstvo ČR starší 15 let. Vydáno: 22. 2. 1996.
- ¹⁰ Tisková zpráva. Výzkum IVVM, č. 96-08, probíhal ve dnech 1. 8.-7. 8. 1996. K problematice se vyjádřilo 1028 osob reprezentujících populaci České republiky starší 15 let. Vydáno: 2.9. 1996.
- ¹¹ Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 96-11 probíhal ve dnech 1.11.-6.11. 1996. K uvedenému problému se vyjádřilo 1001 osob reprezentujících populaci České republiky starší 15 let. Vydáno: 26.11. 1996.
- ¹² Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 97-11 probíhal ve dnech 31. 10.-4. 11. 1997. Celkem se vyslovilo 1077 osob reprezentujících populaci ČR starší 15 let. Vydáno: 17. 11. 1997. Oproti čtyřem předchozím průzkumům je v tomto uvedena takováto hodnota odpovědí: dobré, spíše dobré, spíše špatné, špatné a neví.
- ¹³ Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 99-02 probíhal ve dnech 1.2 - 8.2. 1999. Celkem se vyslovilo 1041 osob reprezentujících populaci České republiky starší 15 let. Vydáno: 11. 3. 1999.

- ¹⁴ Tisková zpráva. Výzkum CVVM SoU AV ČR č. 00-03 probíhal 28. 2. - 6. 3. 2000. Vydáno: 2. 3. 2000. Zjišťoval názory na vztahy k okolním státům. Proto otázka na rozdíl od ostatních průzkumů zněla: „Jaké jsou podle Vás současné vztahy České republiky s okolními zeměmi, které Vám přetřou?“. K této problematice se vyslovilo 1045 osob reprezentujících populaci České republiky starší 15 let.
- ¹⁵ Tisková zpráva. Výzkum CVVM SoU AV ČR č. 01-02 probíhal ve dnech 5. 2. - 12. 2. 2001. Celkem se vyslovilo 994 dotázaných starších 15 let. Vydáno 14. 3. 2001.
- ¹⁶ Informace v této tabulce jsou čerpány ze zpráv z tiskových zpráv z těchto průzkumů: IVVM č. 96-02; č. 96-08; č. 96-11; č. 97-11; č. 99-02; a z průzkumu CVVM SoU AV ČR č. 01-02. Hodnoty chybějící v tabulkách nebyly v informaci uvedeny.
- ¹⁷ ODA nebyla v materiálu z průzkumu CVVM SoU AV ČR č. 01-02 uvedena, nicméně toto procentní zastoupení byl uveden jako pro US a KDU-ČSL, tak pro Čtyřkoalici, které byla ODA součástí.
- ¹⁸ Na fakt, že zájmy mezi Čechy a Němci nemusí být zcela shodné upozorňuje i Miroslav Kunštát: Miroslav Kunštát: Německo a Česká republika. In: Handl, V.; Hon, J.; Pick, O.: Vztahy SRN ke státům střední Evropy. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998, s. 203.
- ¹⁹ Informace o výsledku tohoto průzkumu veřejného mínění čerpány z přehledu v rámci tiskové zprávy z průzkumu IVVM č. 96-02.
- ²⁰ Informace o výsledku tohoto průzkumu veřejného mínění čerpány z přehledu v rámci tiskové zprávy z průzkumu IVVM č. 96-02.
- ²¹ Tisková zpráva. Výzkum IVVM, č. 96-02, probíhal ve dnech 2. - 7. 2. 1996. Dotázáno bylo celkem 996 osob reprezentujících obyvatelstvo ČR starší 15 let. Vydáno: 22.2. 1996.
- ²² Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 99-02 probíhal ve dnech 1. 2. - 8. 2. 1999. Celkem se vyslovilo 1041 osob reprezentujících populaci České republiky starší 15 let. Vydáno: 11. 3. 1999.
- ²³ Informace v této tabulce jsou čerpány z tiskových zpráv z průzkumů: IVVM č. 96-02 a č. 99-02. Hodnoty chybějící v tabulkách nebyly v informaci uvedeny.
- ²⁴ „Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucnosti“ byla podepsána premiérem Václavem Klausem a kancléřem Helmutem Kohlem v Praze 21. 1. 1997. Souhlas s ní vyjádřily i parlamenty obou států (Spolkový sněm SRN 30. 1. 1997, Poslanecká sněmovna PČR 15. 2. 1997 a Senát PČR 5. 3. 1997).
- ²⁵ Miroslav Kunštát: Faktor minulosti v současných česko-německých vztazích. Mezinárodní politika 11/2001, s. 6.
- ²⁶ „...majetkoprávní otázky zůstávají samozřejmě i nadále otevřeny“. Viz Česko-německé vztahy po pádu železné opony. Dokumentace k česko-německým vztahům 1989-1997 (Sešity rady pro mezinárodní vztahy 1/1997), s. 21-24.
- ²⁷ Miroslav Kunštát: Německo a Česká republika. In: Handl, V.; Hon, J.; Pick, O.: Vztahy SRN ke státům střední Evropy. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998, s. 209.

²⁸ Otázka zněla: „Vlády ČR a SRN připravují společné prohlášení, deklaraci. Myslíte, že toto prohlášení...“

²⁹ Informace je čerpána z přehledu uvedeného v rámci průzkumu IVVM č. 96-02.

³⁰ Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 96-02 provedený ve dnech 2. - 7. 2. 1996. Dotazováno bylo celkem 996 osob reprezentujících obyvatelstvo ČR starší 15 let. Vydáno 22. 2. 1996.

³¹ Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 96-08 provedený ve dnech 1.-7. 8. 1996. K uvedené problematice se vyjádřilo 1028 osob reprezentujících populaci České republiky starší 15 let. Vydáno: 2. 9. 1996.

³² Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 96-11 provedený ve dnech 1. 11. - 6. 11. 1996. K problematice se vyslovilo 1001 osob reprezentujících populaci ČR starší 15 let. Vydáno 25. 1. 1996.

³³ Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 97-01 provedený ve dnech 2. 1. - 7. 1. 1997. K problematice se vyslovilo 1173 osob reprezentujících populaci ČR starší 15 let. Vydáno 20. 1. 1997.

³⁴ V tomto průzkumu je vyjádření „neví, nezajímá se“ uvedeno pod jednou proměnnou, a to 18 % na rozdíl od minulých průzkumů na toto téma. Proto v kolonce „nezajímá se“ hodnota chybí.

³⁵ Otázka zněla: „Od podpisu česko-německého prohlášení uplynulo více než půl roku. Domníváte se, že za tuto dobu se česko-německé vztahy...“. Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 97-11 provedený ve dnech 31. 10. - 4. 11. 1997. celkem se vyslovilo 1077 osob reprezentujících populaci České republiky starší 15 let. Vydáno 17. 11. 1997.

³⁶ Otázka zněla: „Domníváte se, že při přípravě prohlášení...“. Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 97-01 provedený ve dnech 2. 1. - 7. 1. 1997. K problematice se vyjádřilo 1173 osob reprezentujících populaci ČR starší 15 let. Vydáno 20. 1. 1997.

³⁷ V průzkumu společnosti TNS Faktum ze dne 8.-13.3. 2002 odpovídalo 1024 občanů na otázku: Měly by se dekrety, které se týkají poválečného odsunu zrušit? 57 % respondentů odpovědělo „ne, není důvod se k tomu vracet“. Další odpověděli takto: 12 % „ne, ale uznat jejich nedemokratičnost“, 8 % „ano, když se ostatní státy vzdají nároků“, 1 % „ano a vyhovět případným majetkovým nárokům“ a 23 % odpověděli „nevím“. Lidové noviny 25. 3. 2002, s. 3.

³⁸ Otázka zněla: „Považujete odsun sudetských Němců z našeho území po 2. světové válce za...“

³⁹ Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 93-07 provedený ve dnech 1. - 12. 7. 1993. Dotazováno bylo 857 osob reprezentujících obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let. Vydáno 26. 7. 1993. Na rozdíl od roku 1995 nebyla v odpovědích možnost „nezajímá se“, proto hodnoty v této části tabulky nejsou uvedeny.

⁴⁰ Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 95-03 provedený ve dnech 3. - 9. 3. 1995. Dotazováno bylo 900 osob reprezentujících obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let. Vydáno 23. 3. 1995.

⁴¹ Otázka zněla: „Hovoří se o tom, zda odsun sudetských Němců po válce byl spravedlivý. Myslíte si že...“

⁴² Informace o tomto průzkumu byla čerpána z přehledu uvedeného v rámci tiskové zprávy z průzkumu IVVM č. 95-07.

⁴³ Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 95-07 provedený 29. 6. - 7. 7. 1995. Dotazováno bylo celkem 108 reprezentujících obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let. Vydáno 26. 7. 1995.

⁴⁴ Tisková zpráva. Výzkum CVVM SoÚ AV ČR č. 01-02 provedený ve dnech 5. 2. - 12. 2. 2001. Celkem se vyjádřilo 994 dotázaných starších 15 let. Vydáno 14. 3. 2001. Kód průzkumu: Pm10314.

⁴⁵ Hodnota 15 % byla uvedena pro „dotázaný neví“ a „nezajímá se“ dohromady.

⁴⁶ Otázka zněla: „Myslíte si, že naše republika by měla odškodnit všechny sudetské Němce, kteří byli odsunuti, jen ty kteří byli odsunuti neprávem, jen ty, kterým bylo ublíženo v průběhu odsunu, nebo by naše republika neměla odškodnit žádné sudetské Němce?“. Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 93-06 provedený ve dnech 2.-8.6. 1993. Dotazováno bylo 785 osob reprezentujících obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let. Vydáno 24. 6. 1993.

⁴⁷ Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 93-07 provedený ve dnech 1. - 12. 7. 1993. Dotazováno bylo 857 osob reprezentujících obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let. Vydáno 26. 7. 1993.

⁴⁸ Tisková zpráva. Výzkum IVVM č. 95-07 provedený ve dnech 29. 6. - 7. 7. 1995. Dotazováno bylo 1008 osob reprezentujících obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let. Vydáno 27. 7. 1995.

⁴⁹ Jedná se o výsledek reprezentativní telefonické ankety mezi rakouským obyvatelstvem, konané 4. - 14. 2. 2002 rakouskou Sociálněvědeckou studií společnosti SWS. Tento výsledek je dokladem růstu podpory vstupu ČR, neboť posledních pět let podporovalo náš vstup do Unie 39 - 41 % Rakušanů. Čerpáno z: Překvapivý průzkum: Pro vstup Česka do EU je většina Rakušanů. Lidové noviny 22. 3. 2002, s. 1 a 8.

⁵⁰ Otázka zněla: „V jaké zemi chcete pracovat?“ a byla zjišťována mezi respondenty, kteří se kladně vyjádřili o možnosti vyhledat práci v zahraničí (viz tabulka „Máte vy osobně zájem začít pracovat v některé z členských zemí EU, až tam Česká republika vstoupí?“). Tisková zpráva. Výzkum CVVM SoÚ AV ČR č. 01-05 provedený 30. 4. - 9. 5. 2001. Průzkumu se zúčastnilo 1014 respondentů starších 15 let. Vydáno: 22. 5. 2001. Kód průzkumu: pm1052.

⁵¹ Otázka zněla: „Máte vy osobně zájem začít pracovat v některé z členských zemí EU, až tam Česká republika vstoupí?“ Tisková zpráva. Výzkum CVVM SoÚ AV ČR č. 01-05 provedený 30. 4. - 9. 5. 2001. Průzkumu se zúčastnilo 1014 respondentů starších 15 let. Vydáno: 22. 5. 2001. Kód průzkumu: pm1052.

⁵² Otázka zněla: „Domníváte se, že Evropská unie má zájem, aby do ní ČR vstoupila?“. Tisková zpráva. Výzkum CVVM SoÚ ČAV č. 01-09 provedený 3. - 9. 9. 2001. Odpovědělo 1057 respondentů od 15 let. Kód: pm11009. Vydáno: 9. 10. 2001. Graf převzat z uvedené informace z tohoto průzkumu.

⁵³ Otázka zněla: „Určité výhrady se v souvislosti s naším vstupem objevují v Německu a Rakousku. Domníváte se, že je sdílí“. Tisková zpráva. Výzkum

Autoři sborníku

- Vladimír Handl, JUDr. - vědecký pracovník Ústavu mezinárodních vztahů v Praze
- Kristina Larischová, Ing. - vědecká spolupracovnice Friedrich-Ebert-Stiftung, Praha
- Daniela Mandáková, Ing. - ředitelka Informačního centra města Hradce Králové a vedoucí Regionálního evropského informačního střediska v Hradci Králové
- Heidulf Schmidt - ředitel zastoupení Friedrich-Ebert-Stiftung v České republice
- Václav Veber, Doc. PhDr. - Centrum evropských studií při Ústavu filosofie a společenských věd Univerzity Hradec Králové
- Karel Vít, Mgr. - Centrum evropských studií při Ústavu filosofie a společenských věd Univerzity Hradec Králové, doktorand na Fakultě sociálních věd UK v Praze

Spolková republika Německo v evropské integraci

Sborník ze semináře

Uspořádali Václav Veber a Karel Vít

Vydalo Regionální evropské informační středisko Hradec Králové

Hradec Králové 2002

Realizace Miloš Vognar - M&V

ISBN 80-903024-3-2